

Inhoud extra hoofdstukken

40. Canadese uitvindingen, basketbal, vuilniszak en insuline	3
41. De kunstrover, over een vreemde nazi-aanhanger	11
42. Grijs Uil, een namaak-indiaan en schrijver	18
43. De Franse eilanden Saint-Pierre et Miquelon	25
44. The Enforcer: ijshockey dus en een triest verhaal	31
45. Shania Twain, groot succes in korte periode	45
46. De broertjes Stastny, van Bratislava naar Québec	49

40. Canadese uitvindingen, basketbal, vuilniszak en insuline

Dat de verfroller een Canadese uitvinding is, weet natuurlijk bijna niemand. Want waarom zou je het bijna trieste verhaal van een klusser annex uitvinder kennen, een Canadese brave burgerman uit Toronto die in 1940 kwam te overlijden, net toen zijn ‘uitvinding’, de eerste verfroller ooit, op de markt kwam?

Deze Norman Breakey verdiende geen rooie cent aan zijn uitvinding, vooral omdat hij de roller al jaren eerder in elkaar geknutseld had maar domweg vergeten was er patent op aan te vragen. Het was, iets later, de Amerikaan Richard Croxton Adams, die zonder veel inspanning een kopie van het handige ding had gemaakt en er met de grote poen vandoor ging.

En er zijn nog heel veel meer uitvindingen of vondsten door Canadezen gedaan. Neem bijvoorbeeld de vuilniszak. De eerste grote plastic zak voor thuisgebruik komt uit het brein van Harry Wasylyk en Larry Hansen, twee mannen uit Winnipeg en Ontario die samen een plastic omhulsel voor ziekenhuisafval bedachten. Dat gebeurde rond 1950 en ze maakten een zak van groen polyethyleen en verkochten de eerste honderden zakken aan het grootste ziekenhuis van Winnipeg.

Een handige en oplettende werknemer van Union Carbide zag het product en voordat Wasylyk (van Oekraïense afkomst) en Hansen het wisten bestond de *Glad*-zak, de blije zak, eentje die nog altijd bestaat en bij iedere supermarkt in Noord-Amerika wordt verkocht. Hij is groot, sterk en handzaam, en ik ken mensen die, als ze naar Canada of de VS reizen, terugkeren met vier dozen *Glad*-zakken.

Helaas zijn deze groene zakken zo milieuonvriendelijk als maar kan, over duizend jaar liggen ze nog op onze vuilnisbelten. Gelukkig dus vond in 1971 de chemicus James Guillet van de Universiteit van Toronto een biologisch afbreekbare plastic zak uit; binnen een redelijke termijn viel het plastic uit elkaar onder invloed van direct zonlicht. Ook Guillet kreeg patent op zijn uitvinding.

De markeringsstrepen op onze snelwegen... Typisch iets waar je nooit over nadenkt.

4 Ze zijn bedacht door de Canadese verkeersingenieur John D. Miller. Hij mocht van zijn bazen van het Canadese Instituut van Verkeer een proeflapje maken op de snelweg tussen Toronto en Ottawa, een stukje van drie kilometer. Drie jaar later was vrijwel geheel Canada en de USA 'bestreept'. Veel automobilisten reageerden zeer positief tot bijna juichend over de aangebrachte strepen, die veel meer zeker- en duidelijkheid in het verkeer gaven. Miller kreeg een bescheiden salarisverhoging van zijn baas.

En wie vond de 'wonderbra' uit, de bh die ieder soort borst omhoog wist te stuwen? In eerste instantie was het de Amerikaan Israel Pilot die een boezemtuijge bedacht dat leek op het geval dat de Canadees Moses Nadler ook op de markt wilde brengen. Deze twee mannen streden om de titel van de grootste bh-deskundige rond de jaren 1935-1938. Toch komt beide mannen niet de eer toe dé ontdekker van de originele wonderbra te zijn. Hun producten waren eigenlijk maar prutswerkjes.

Bij de Canadese firma Canadian Lady Corset Company werkte ene Louise Poirier, een deugdzame, stille persoonlijkheid die haar veertig uren per week afwerkte in een van de ateliers van de firma in dames-ondergoed. Zij had diverse prototypes van de door Pilot en Nadler bedachte bustehouders langs zien komen, had haar hoofd geschud, was een beetje met stofjes gaan stoeien en... voilà: daar was de enige, echte wonderbra. Het hulpmiddel voor iedere vrouw om de borsten eens flink te heffen en aan de wereld te tonen zonder dat er veel bloot aan te pas kwam. We schrijven dan 1961, maar nog steeds was er geen grote lingerieketen die het aandurfde om dit model te gaan produceren; het was te gewaagd en men dacht dat de wereld er nog niet klaar voor was.

Pas nadat het Tsjechische fotomodel Eva Herzigova ergens op een rode loper een tamelijk pikante uitvoering van de wonderbra aan de wereld had vertoond, wordt het een ander verhaal. De industrie kon de vraag nauwelijks aan. Op een daaropvolgende grote billboardcampagne zagen we de welgeschapen Herzigova, terwijl ze naar beneden keek en de woorden 'Hello boys' uitsprak. Bij Victoria Secret stonden

er dagenlang rijen van honderden vrouwen om de wonderbra te kopen. Het is dan 1994.

En pindakaas dan?

Juist, die kwam uit Canada. Nou... eigenlijk gingen de Azteken de Canadezen met een flink aantal eeuwen voor, maar pindakaas in potjes kwam echt uit Canada. In 1884 al bedacht apotheker Marcellus Gilmore Edson een smeerseltje dat het goed zou doen op een stuk brood. Het leek op bruine boter, smaakte naar noten en olie en werd door de hogere klassen bij het ontbijt genuttigd. Eigenlijk werd pindakaas in Canada en in de USA ook en vooral gegeten door mensen die geen tanden en kiezen meer in de mond hadden. Daar had apotheker Edson ook aan gedacht: het moest een op boter lijkende substantie zijn.

Leuk feitje: zowel Elvis Presley als Bill Clinton hadden eenzelfde favoriete ontbijt: een boterham met pindakaas met daaroverheen plakjes banaan. Overigens is 24 juli in de USA de officiële Peanutbutter Day en zitten er in iedere pot pindakaas 532 pinda's verwerkt.

Insuline, zo belangrijk voor mensen met suikerziekte, is ontdekt door de knappe Canadese boerenzoon Frederick Banting uit Alliston, Ontario. Tijdens de Eerste Wereldoorlog diende hij als militair arts in het Canadese leger in Frankrijk, waar hij in 1918 tijdens de Slag bij Cambrai behoorlijk ernstig gewond raakte aan zijn arm.

Hij revalideerde lang, ging verder studeren en raakte geïnteresseerd in de zoektocht naar een geneesmiddel voor suikerziekte. Dat deed hij samen met zijn collega Charles Best in Toronto. Zij wisten insuline uit de alveesklier van honden en later ook van geslachte kalveren te halen en aan mensen toe te dienen als medicijn. In 1923 kregen zij daarvoor de Nobelprijs voor geneeskunde. De directeur van het laboratorium waarvoor beiden werkten, haalde nog even een venijnige en vervelende streek uit, want hij gaf Banting toestemming om de eervolle prijs uit Zweden te accepteren op voorwaarde dat die de prijs deelde met hem, directeur J.J.R. Macleod; hij immers had Banting gelegenheid gegeven in 'zijn' lab aan het onderzoek te werken.

Banting besloot zijn geldbedrag te delen met collega Best en kreeg direct daarna een eigen onderzoeksinstituut aan de universiteit van Toronto. Met de laboratoriumdirecteur wilde hij nooit meer iets te

maken hebben. Overigens deden de twee artsen, Banting en Best, afstand van de financiële rechten op hun 'ontdekking'. Ze verkochten voor één dollar de rechten aan hun universiteit. In 1934 werd Banting in de adelstand verheven, iets wat niet al te vaak gebeurde in Canada.

6

Omdat hij een grote mate van verantwoordelijkheidsgevoel kende, sloot hij zich aan het begin van de Tweede Wereldoorlog weer aan bij het Canadese leger. Hij zou de liaisonofficier worden tussen de Canadezen en de Britten in Engeland.

Op 20 februari 1941 meldde hij zich voor de overtocht naar Groot-Brittannië op het vliegveld van Gander in Newfoundland. Kort na vertrek stortte dit vliegtuig neer. De enige overlever, piloot Joseph Mackey, bleef aan de zijde van de beroemde arts, maar kon op geen enkele manier helpen, hij was zelf ook te ernstig gewond. Banting overleed de volgende dag.

Op 4 maart 1941 vond een militaire begrafenis plaats in Toronto, waar hij, Sir Frederick Banting, ten grave werd gedragen. Om hem te eren heeft de Canadese regering het vliegtuig uit 1941, een Lockheed Hudson III Bomber, achter een verklarende plaquette in Musgrave Harbour, NF een plaats gegeven op de plek waar het toestel neerkwam. Elk jaar bezoeken tienduizenden Canadezen die plaats. Sir Frederick Banting werd in 2004 derde bij de verkiezing van beroemdste Canadees.

Dat het een Canadees was die een masker voor een (ijs)hockeydoelman heeft uitgevonden, zal niet verbazen. Toch zit er aan de 'ontdekking' van Jacques Plante een verhaal. De doelman, die een lange loopbaan had en voor zes profteams speelde, sleet zijn topjaren in Montréal, waar hij vijf jaar achtereen de Stanley Cup (mede) wist te winnen.

Nadat hij een aantal maal de puck van een tegenstander hard in zijn gezicht had gekregen, kwam Plante met een masker van plexiglas op de proppen. Zijn coach, Toe Blake, een oude ijzervreter, zag zijn doelman ermee het ijs op gaan en haalde hem direct terug: hij was toch geen mietje, wat een onzin om je gezicht te gaan beschermen, dan kon je toch ook de puck niet goed zien...

Plante hield echter vol en bleef in het doel staan, mede gezien het feit dat de Montreal Canadiens die avond geen tweede doelman hadden meegenomen.

De beroemde Canadians wonnen na die eerste wedstrijd-met-masker liefst achttien confrontaties op rij. Veel keepers van andere ploegen lieten zich nu ook snel dergelijke maskers aanmeten. In de negentiende wedstrijd, tegen Detroit, liet Plante zijn masker, op dwingend verzoek van zijn coach, toch af. Detroit won, 3-0, en Plante zou zijn hele verdere ijshockeyleven nooit meer zijn masker afdoen.

7

Mensen die in Canada en de Verenigde Staten zijn opgegroeid tussen de twee wereldoorlogen en daarna aten allemaal Pablum. Het smaakte iets beter dan het klonk en het was zelfs een buitengewone ontdekking van drie Canadese kinderartsen, Theodore Drake, Alan Brown en Frederick Tisdall, geholpen door laborante Ruth Herbert, allen werkzaam in het Kinderziekenhuis van Toronto.

Waarom? Kindersterfte kwam in die dagen regelmatig voor. Rachitis ofwel 'Engelse ziekte' bestond nog, een botaandoening bij heel jeugdigen veroorzaakt door een tekort aan vitamine D en calcium. Zeer jonge kinderen, die nauwelijks zonlicht zagen in de kleine, bedompte arbeidershuisjes van die tijd, gingen snel dood of kregen ernstige vergroeiingen in hun beenderen en schedel.

De artsen, geholpen door de chemicus Harry Engel van producent Mead Johnson, kwamen in 1931 met een graanontbijt waarin ze tarwemeel, haver, maïsmeel, beendermeel, gedroogd gist, alfalfa, mineralen en de vitamines A, B₁, B₂, D en E vermengden. Het product was 'veilig', kinderen kregen geen diarree of constipatie, en ook veel en veel minder de Engelse ziekte of andere aandoeningen dan voorheen.

Pablum bleek een wondermiddel te zijn: niet echt lekker maar wel heel gezond, en gedurende zestig jaar aten héél veel Canadese en Amerikaanse kinderen Pablum, ter voorkoming van verschrikkelijke jeugdziekten.

25 jaar lang ontving het Kinderziekenhuis in Toronto een royaltypercentage over alle verkochte pakken Pablum; miljoenen en miljoenen waren er dat. In 2005 kocht de Amerikaanse voedselabrikant H.J. Heinz het hele merk met alles erop en eraan. Het product bleef gewoon in de schappen, waar het sinds 1931 had gelegen. Pablum zorgde nog altijd voor gezondere kleine kinderen.

Dat uit Canada ook de sneeuwblazer komt, is tamelijk logisch. De officiële eerste bedenker van een commerciële sneeuwblazer was een boerenzoon uit het fraaie stadje Saint-Léonard-de-Port-Maurice, een boerengehucht dat tegen Montréal aan gebouwd was.

- 8 Hoe moest Arthur Sicard destijds, in de witte Canadese winters, de melkproducten van de boerderij op tijd bij de klanten krijgen? In de zomer van 1894 zag hij op een korenveld een simpele graandorser. Hij bedacht dat het 's winters ook zo kon en hij begon in spaarzame vrije uren te werken in zijn schuur. Eenendertig jaar later had hij zijn sneeuwblazer klaar. Hij nam de machine mee naar de besneeuwde straten van Outremont en Montréal, en zijn kostje was gekocht. Er werd zelfs een straat in Montréal naar hem genoemd, want hij was de man die de Canadese straten met zijn machine(s) schoon kon blazen van oktober tot en met einde maart. De boerenzoon werd een man van aanzien. 's Winters profiteerden velen van zijn uitvinding, 'la dé-neigeuse et souffleuse à neige'.

De uit Winnipeg afkomstige dr. John 'Jack' Hopps was eigenlijk meer in instrumenten geïnteresseerd dan in mensen, zei men wel eens. Tot aan zijn dood in 1998 was de toen 79-jarige arts altijd bezig met machines uitvinden om mensen 'beter te maken' of 'langer te laten leven'.

Na zijn technische studie aan de Universiteit van Manitoba werkte hij op de afdeling 'Radio and electrical Engineering' in Ottawa. De biomedische ingenieur legde de basis voor dat kleine apparaatje waarmee miljoenen mensen op deze wereld rondlopen: de pacemaker. Hij deed dat al in 1941, in de oorlog dus. Dr. Hopps probeerde ook slechtziende mensen beter te laten zien, hij gebruikte geluidsgolven om stijve spieren van sporters te bewerken, hij vond een spierstimulatie-apparaat en een beademingsapparaat uit, en een handzaam model hartmonitor, en hij hield zich enige tijd bezig met gepasteuriseerd bier dat hij bewerkte met radiofrequentiegolven.

Uitvinden was zijn lust en zijn leven, en sociale verplichtingen zag hij als een hinderlijk oponthoud waardoor hij niet in zijn laboratorium kon knutselen. Totdat hij het aan zijn hart kreeg en zélf een pacemaker geïmplantieerd kreeg. Het was 1984 en niet iedereen rond het ziekenhuisbed van de beroemde medicus kende zijn verhaal.

Op 6 november 1861 werd in Almonte, Ontario James Naismith geboren. Hij werkte als kind al op de boerderij van zijn vader, maar werd al snel wees. Zijn oom en tante vingen hem op en maakten hem wegwijs in de wereld. Ze stuurden hem naar McGill University in Montréal, waar hij ineens een goede student werd die heel snel zijn studies afwerkte en sportleraar, dominee, didacticus en leraar bewegingsleer werd. Hij speelde football, voetbal, rugby, lacrosse, hockey, honkbal en was een uitstekende turner. 9

Omdat hij gelovig was, solliciteerde hij als gymleraar bij de christelijke YMCA Internationale Training School in Springfield, Massachusetts in de USA, niet ver over de grens met Canada. Hij werd aangenomen. Die winter was het ijsig koud, en de directeur van de school vroeg Naismith een spel te bedenken waarbij de jonge mannen 'indoor' hun sportieve krachten konden inzetten. Naismith liet twee perzikmanden aan de galerij van de sporthal hangen (op een hoogte van 3.05 meter) en liet twee teams tegen elkaar spelen: het doel was een bal in de mand van de tegenpartij te gooien. In december 1891 werd de eerste wedstrijd gespeeld, met negen tegen negen spelers. Als er gescoord was, werd het spel even stilgelegd, kwam de amanuensis met een ladder het veld op en werd de bal uit de mand gehaald. Voilà, de geboorte van basketbal, een van de meest gespeelde sporten ter wereld.

Naismith, die later ook preekte, die basketbalcoach werd en die Massachusetts verruilde voor Kansas, was in 1904 aanwezig bij de Olympische Spelen van St. Louis, waar basketbal een demonstratiesport was. In 1936 was hij ook op de Spelen in Berlijn, toen zijn sport voor het eerst als competitiesport werd gespeeld.

De mand werd later een ijzeren ring, maar die hangt, overal ter wereld, bijna 130 jaar na de uitvinding van de sport, nog altijd op een hoogte van 3.05 meter.

En over sport gesproken: natuurlijk is de ijshockey puck een Canadese uitvinding. Net zoals het drankje Yukon Jack, het buzzer-apparaatje dat wij kennen bij de naam 'pager' (wie kent ze nog?), de computertaal Java (bedacht, zeggen sommigen, in een late middagsessie met collega's door de Canadese softwareontwikkelaar James Gosling), de IMAX-bioscopen (groot beeld), de sport lacrosse, de walkietalkie, de

elektrisch voortgedreven rolstoel, AM-radio (rond 1900 bedacht door de Canadees Aubrey Fessenden), instant-replay ofwel de ‘herhaling’ bij een sportwedstrijd op tv, en ook de rolstoelbus is een Canadese vondst: bussen die helemaal ingericht zijn om uitsluitend patiënten met hun rolstoel te vervoeren. Het was oorlogsveteraan Walter Harris Callow uit Halifax die dat vervoermiddel in 1947 bedacht. Callow was zelf blind en kon niet lopen. Hij dicteerde zijn gedachten aan vrienden en familieleden, en anderen werkten zijn gedachten uit.

We zijn er nog lang niet. Wat dacht u van de ritssluiting? De Canadese zakenman Gideon Sundback bedacht hem in 1913. Het spelletje Trivial Pursuit is door een Canadees bedacht. De harde tok, bedoeld om de edele delen van mannelijke sporters te beschermen, is afkomstig uit het Canadese hockey. Canadese onderzoekers ontwikkelden het eerste ebola-vaccin en brachten dat op de markt. Genoeg? Ook het eierdoosje, dat handige ding van hard karton, komt uit Canada, net als de elektrische oven.

En tot slot natuurlijk ‘poutine’. Eet het in de provincie Québec. Het is een onbetamelijk vette hap van gebakken aardappelen, jus en warme kaas. Als je je eerste happen genomen hebt, denk je: hemelse goedheid, wat is dit lekker. Direct daarna realiseer je je dat je al vol zit.

41. De kunstrovers, over een vreemde nazi-aanhanger

In 1947 kwam de Duitse familie Tillmann in Canada aan met een boot uit Europa. In Halifax gingen ze van boord en een paar weken later betrokken ze een klein huisje in het 20 kilometer noordelijker gelegen Fall River, een plaatsje waar meer Duitse nieuwkomers naartoe gestuurd werden. Binnen de kortste tijd was Fall River een zeer welvarend stadje waar de nieuwe Canadezen hard werkten en een behoorlijk leven konden leiden. Er wonen nu ruim 12.000 mensen.

Om niet zo 'Duits' over te komen, werd de familienaam, via een officiële naamsverandering, veranderd in Tillman, met één n dus. Bijna niemand merkte dat op.

Op 24 februari 1961 werd een zoon geboren: John Mark, een rustig en slim ventje, dat zijn scholen snel doorliep en zich op zijn zeventiende liet inschrijven op Mount Saint Vincent University in Halifax. Hij was geïnteresseerd in geschiedenis en helemaal in genealogie, de geschiedenis van zijn eigen familie.

John Mark was een uitmuntende student, en ook politiek zeer actief. Hij werd lid van de toen aan de weg timmerende Reform Party en stelde zich kandidaat voor de provinciale verkiezingen van 1993.

Inmiddels had hij naam gemaakt als een goed redenaar en een koele denker, en hij zag er bovendien altijd verzorgd en well-dressed uit, alsof hij zo uit het Amerikaanse mannenmodeblad *GQ* was weggelopen.

Wat zijn omgeving toen niet echt wist, was dat hij er als teenager en vroege twen minder frisse ideeën op na had gehouden. Hij geloofde heilig in de suprematie van het blanke ras. Terwijl zijn ouders de laatste n van hun achternaam hadden laten verwijderen, diende John Mark een verzoek in om die dubbele n weer terug te krijgen. Rond de tijd dat hij die aanvraag indiende, werd een klein riviertje in de buurt van Fall River herbenaamd en kreeg het stukje water de naam Tillmann Brook, een feit waar John Mark buitengewoon trots op was. Hij liet direct een foto van zichzelf maken, terwijl hij naast het zojuist aangebrachte naambordje stond. Hij stak zijn rechterarm schuin omhoog: de Hitlergroet.

Tillmann was al jaren een stiekeme aanhanger van Hitler en van het Duitsland van de Tweede Wereldoorlog, dat zijn ouders nu juist ontvlucht waren. Hij was in gedachten weer terug bij het totalitaire regime van Hitler: het witte ras zou de wereld moeten regeren.

12

Wat velen ook niet wisten was dat de jonge Tillman, later Tillmann, een eersteklas kleptomane was. Hij stal, jatte en pakte mee wat hij kon in winkels (Dinky Toys, postzegels, snoep) en werd nooit gesnapt, volgens zijn zuster vanwege zijn 'grote vingervlugheid die hem tot een geboren dief maakte'. Al die spullen verkocht hij door aan vriendjes, omdat hij naar eigen zeggen geen zin had om hard te werken voor zijn geld.

Dat bleek pas later.

Eerst verdween hij, afgestudeerd en al (Internationale Economie) naar Rusland, waar hij al snel een partner vond: de opmerkelijk mooie Katya Anastasia Zhestokova. Het paar trouwde en ging in een buitenstad van Moskou wonen. De Canadees werd eigenaar van een aantal kiosken waar men kranten, snoep en prullaria verkocht en waarmee zij in hun bestaan konden voorzien.

Wat helemaal niemand wist, was dat het echtpaar als een Bonnie & Clyde 2.0 in Rusland en de rest van Europa op rooftocht ging en... nooit en nergens opgemerkt werd, laat staan gepakt. Ze pikten schilderijen, tekeningen en spullen zoals oude vazen, gereedschap van eeuwen terug, oude boeken en alles wat maar een beetje waardevol was.

Niemand had in die tijd door dat een van de beroemdste kunstdieven ter wereld in Rusland het vak leerde en, eenmaal terug met zijn vrouw in Canada, zijn onwaarschijnlijk gecompliceerde mars langs kunstcentra, musea, bibliotheken en antiekwinkels begon. Zijn werkgebied werd de oostelijke provincies van Canada, tot in Ontario en soms in de noordelijke staten van de United States of America.

Zo stalen de twee een enorm waardevolle brief van George Washington uit een museum. En omdat het zo verbazingwekkend makkelijk ging allemaal, besloten ze, als kers op de taart, hun inbrekersactiviteiten voor even te staken en, alleen in het nachtelijke museum, uitgebreid de liefde te bedrijven in het gedeelte van het museum waar ze zich hadden laten insluiten.

Niets was John Mark Tillmann te gek, hij genoot van zijn bestaan: hij kocht en verkocht kunst, zoals hij tegen anderen zei. Hij had moe-

ten zeggen: 'Ik steel kunst en verkoop dat later,' maar dat deed hij niet. Hij verkocht soms een bekend stuk, ondergronds, en verdiende daar dan goed geld mee. Grote stukken leverden tonnen op, kleinere stukken 30.000 dollar.

Het maakte John Mark niet veel uit: de mensen in het stadje waar hij woonde zagen hem als kunsthandelaar, hij was vriendelijk tegen zijn burenen, hij liep er goed gekleed bij en niemand had in de gaten dat hij een van de grootste kunstdieven ter wereld was geworden.

Dat hij in zijn huis een grote foto van Hitler boven zijn open haard had hangen en dat hij, op enig moment, zichtbaar voor zijn joodse burenen, een nazivlag over zijn balkonrand hing, haalde nergens de pers, maar het gebeurde wel. Voor de mensen in zijn stadje was hij vooral een rustig levende, goed uitziende intellectueel, die politiek nog een beetje actief was en die veel reisde.

Toch had hij al een klein strafblad, van vroeger. Hij knalde ooit een vrouw die met hem de nacht doorgebracht had vol voor haar hoofd en zij deed daar aangifte van. Hij werd verlinkt door vrienden die zijn winkeldiefstallen opnoemden. Door dat kleine strafblad werd hij soms even in de gaten gehouden, en hij wist dat.

In 2013 reed hij met zijn auto (hij bezat een Porsche 911 en twee BMW's) van zijn huis weg en werd door een politiewagen aangehouden. Routinehandeling. De agent rook onraad en keek in de wagen van Tillmann. Op de voorbank zag hij een map liggen waar een oude, geelbruine brief uit stak. De politieman pakte de brief en las een tekst van eeuwen terug. Het bleek een belangrijke historische brief te zijn van de Britse generaal James Wolfe, die midden achttiende eeuw had geleefd en als overwinnaar van de Slag bij Québec te boek stond: die brief was dus een serieus klassiek stuk. Tillmann had het uit een universiteitsbibliotheek gejat en kon aan de agent niet vertellen hoe hij eraan kwam, anders dan te stellen dat hij in antieke kunst handelde. Een paar dagen later werd zijn huis bezocht door een aantal agenten van politie die hun ogen uitkeken; zo'n verzameling kunst hadden ze nog nooit gezien.

Twee weken later werd Tillmann geboeid en al uit zijn (cash betaalde) huis gehaald. Hij had jarenlang overal gejat en gestolen, hij had soms, als hij wat geld nodig had, wat verkocht en hij had het geriefelijke leven van een internationale kunstdief geleefd en was, o

wonder, bij een kleine, routinecontrole van de plaatselijke politie tegen de lamp gelopen. De man die hem aanhield vond het gek dat hij een eeuwenoude brief in zijn auto had liggen en had alarm geslagen. Tillmann was op weg om die brief te gelde te maken; hij wist dat hij er een groot bedrag voor kon krijgen. Zeker een ton in dollars, of wellicht wel meer. Het ondergrondse circuit van kunsthandelaars waar in het geheim zulke brieven ge- en verkocht worden, had voor zulke stukken grote bedragen over en Tillmann kende zijn wereld.

De politie van Halifax, geholpen door de FBI en Interpol, had de man gepakt, die in zijn huis meer dan 3000 kunstvoorwerpen keurig had uitgestald en die elders, in goed ingerichte hallen en schuren nog eens 7000 objecten had liggen. Alles voorzien van een keurig label, met een beschrijving en de door Tillmann geschatte waarde. De voor de buitenwereld zeer beschaafde kunsthandelaar bleek op zijn gemak langs musea en bibliotheken en antiekwinkels te trekken om daar te pikken waar hij 'handel' in zag.

Hij was vingervlug, hij kwam correct over als hij door het betreffende museum wandelde en hij had vaak hulp van een ander: eerst van zijn moeder, die de museummensen afleidde, en later van zijn Russische vrouw. Op het moment dat hij gepakt werd was zij in Rusland. Tillmann heeft nooit en nergens 'on the record' over haar gesproken, niet tegen de rechters, niet tegen wie dan ook. Hij heeft haar naam nooit genoemd, noch het feit dat haar broer een belangrijke pion in het spel was. Die broer, een genie op het gebied van computers, legde hele beveiligingssystemen plat in musea en daarna konden Tillmann en zijn jonge vrouw toeslaan.

In een vrij kort proces werd hij tot acht jaar gevangenisstraf en terugbetaling van twee miljoen Canadese dollars veroordeeld. Termen die vielen waren: diefstal, fraude, eigendom verkregen door criminaliteit, tegenwerking van justitie. En overal knikte hij op: dat was allemaal waar.

Hijzelf en zijn advocaat voerden aan dat hij nooit geweld had gebruikt, nooit iemand had aangeraakt of verwond. Hij had nooit iets kapot gemaakt, hij had slechts gebruik gemaakt van de zwaktes van beveiligingssystemen. Het enige dat hij gedaan had was het stelen van oude zoi die in een museum, een kerk, een bibliotheek of een

antiekwinkel voor het grijpen lag. Hij was nooit betrapt, hij was nooit aangehouden en hij was altijd door de voordeur naar buiten gelopen; vrijwel altijd met zijn jaszakken vol gejat spul. De rechtbank ging daarin mee, de herendief kreeg acht jaar, hoewel velen dat een veel te milde straf vonden.

Eenmaal in de gevangenis van Nova Scotia was hij een voorbeeldige gevangene. Hij bleef handelen en ruilde zijn koffie en suiker met eten van medegevangenen, hij bezocht dagelijks de sportschool, bleef dus zeer goed in vorm en was beleefd, behulpzaam, gehoorzaam, coöperatief en attent. Men vond hem een heel aardige, wel opgevoede man.

Na nauwelijks drie jaar cel werd hij in 2016 dan ook ineens vrijgelaten. Rustig en gemanierd verliet hij de gevangenis en betrok zijn eigen huis weer.

In een tamelijk lang en ontspannen televisie-interview na zijn vrijkomen verklaarde hij zijn daden: ‘Het gaf me een kick om ergens in een museum naar binnen te lopen en een uurtje later met een klassiek stuk uit hun verzameling weer te vertrekken. Ik kon daar ook behoorlijk plezierig van leven.’

Een jaar later zou zijn biografie uitkomen. Op het allerlaatste ogenblik (de boeken waren al gedrukt en lagen klaar om door heel Canada verspreid te worden) besloot uitgeverij Nimbus uit Halifax echter alle boeken te vernietigen en nooit meer te herdrukken.

Tillmann had het boek in de gevangenis geschreven: *Stealing the Past. My Life as an International Art Thief*. Er lagen grote geldbedragen voor hem klaar, heel Canada wachtte op dat boek, waarin hij open kaart speelde en al zijn trucs en daden beschreef, maar het feest ging dus niet door. Het boek ging weliswaar alleen over zijn diefstallen, maar de uitgeverij was dermate geschrokken van zijn politieke ideeën (die men na zijn vrijlating pas voor het eerst hoorde), dat men de gehele deal afblies. Ook plannen om een speelfilm te maken belandden in de ijskast. Tillmann daarover: ‘Ik blijf bij mijn politieke denkbeelden, ik verander ze niet om in een goed blaadje bij het grote publiek te komen en veel geld te gaan verdienen.’

Hij was en bleef een keurige, knappe man die als intellectueel en met een verknijpte geest door de wereld dacht te kunnen gaan. Hij verborg zijn nazi-sympathieën niet, en thuis had hij dus pontificaal een

grote foto van Hitler hangen. Hij leefde in een vrij, westers land waar mensen mochten zeggen waar ze wilden, was zijn mening.

16

Op 23 december 2018 overleed Tillmann plotseling. Nooit kreeg iemand te weten wat de doodsoorzaak was. Hij werd op een klein begraafplaatsje op Nova Scotia, in het dorpje Elderbank, begraven; zonder pers erbij, met slechts zes aanwezigen, onder wie zijn zoon uit een eerdere verhouding in Canada. En zo lijkt het dat het hoogst interessante leven van een van de grootste kunstdieven ooit ter wereld, in diepe stilte eindigt, ergens op een klein kerkhofje.

Terwijl veel van Tillmanns gestolen goederen hun weg naar de rechtmatige eigenaren weer terugvonden, bleef een flink aantal tot op heden onvindbaar. Er bestaat een kans dat de zoon van Tillmann, een volwassen man nu, er meer van weet, maar die zwijgt in alle talen.

Tillmanns naam wordt nog weleens genoemd in verband met de grote diefstal in Boston (in het Isabella Stewart Gardner Museum) van 18 maart 1990, waar onder andere twee Rembrandts en een perperdure Vermeer zomaar verdwenen. Kunst ter waarde van ettelijke tientallen miljoenen dollars, die nog steeds ergens verstopt moet zijn.

Bij deze overval was echter (licht) fysiek geweld gebruikt, en mede daardoor kon Tillmann destijds in de rechtbank stellen dat hij er niets mee te maken had gehad. Geweld, in de vorm van het knevelen en vastbinden van museum personeel, was immers niet zijn handelsmerk. Kenners van kunstroof hebben echter zo hun bedenkingen.

Even ten noorden van Halifax kan de wandelaar nog steeds het bordje 'Tillmann Brook' aan de oevers van een klein riviertje vinden. Met twee n'en dus. De keurige, goedgeklede, beschaafde student van toen, maar ook nazi-aanhanger, racist en uitgesproken vrouwenhater, vond dat er mooi Duits uitzien.

In Canada is de naam John Mark Tillmann nog steeds reden om de oren te spitsen. Is er weer nieuws, heeft men nog iets gevonden van grote waarde? Schilderijen, antieke boeken, oude zeekaarten... geld, veel geld?

Hij mag dan begraven zijn, maar de zaak-Tillmann staat nog altijd op een kiertje. Dezelfde kleine openingen die hij in vele musea, antiekwinkels, bibliotheken, universiteitsaula's, kerken en boekwinkels

nodig had voor zijn diefstallen. Hij kwam, gedroeg zich keurig en beleefd, sneed als het moest gewoon een aantal antieke kaarten uit boeken, rolde die op, stak ze in zijn jaszak en wandelde rustig weg. Het is zeer opmerkelijk dat van de bijna tienduizend objecten die hij pikte er slechts heel weinige als ‘vermist’ bij de politie werden aangegeven. Zo ontvreemde hij uit de bibliotheek van zijn oude universiteit een van de eerste exemplaren van het boek *On the Origins of Species* van Charles Darwin. Dat boek verkocht Tillmann door en het dook ineens op in een veiling van Sotheby’s in New York. De Universiteit van Halifax had het boek nooit gemist.

17

Ook de beroemde brief van Generaal Wolfe, die zo losjes op de voorbank van Tillmanns auto lag op het moment dat een politieman hem aanhield, werd nooit als vermist aangegeven door Dalhousie University in Halifax, waar het thuishoorde.

En had hij spijt van zijn daden? Na zijn vrijlating werd hem dat in een Canadese talkshow voor een miljoenenpubliek gevraagd. Hij antwoordde: ‘Niet echt spijt, maar ik zou het niet opnieuw doen. Na enige tijd ging de echte spanning eraf en werd het een eenvoudige routineklus voor me. Begrijp me goed, ik vond het vaak leuk iets moois te scoren, ook op een moeilijke manier, maar nee, iedereen kan gerustgesteld zijn, ik ga niet weer op jacht... die tijd ligt achter me. Ik ga nu van andere dingen genieten.’

Bronnen: CTV-televisie, *The Star*, CBC, *Macleans*, *The Coast*.

42. Grijs Uil, een namaak-indiaan en schrijver

18 In 1931 kwam er in Canada een boek uit met de titel *The Men of the Last Frontier*. Het was geschreven door een natuurvorser onder de naam Grey Owl, Grijs Uil, naar men zei een afstammeling van een originele bewoner van Canada, een grote groep mensen die men in Canada ook wel First Nations People noemt. Tegenwoordig is ook de term 'indigenous people' in zwang, anderen noemen ze 'indianen'.

Het boek werd heel goed verkocht en kreeg navolging met *Pilgrims of the Wild* in 1934, *The Adventures of Sajo and her Beaver People* in 1935 en *Tales of an Empty Cabin* in 1936. De boeken bereikten niet alleen de Canadese lezers met miljoenen, maar werden ook in Groot-Brittannië en de USA een succes.

Grey Owl, zo luidde de algemene opinie in Canada, was een begenadigd schrijver, die als het ware de natuur opende voor mensen die in of rond de grote steden woonden. Hij wist waar hij over schreef – natuur, dieren – en legde uit hoe mens en natuur konden samenleven in plaats van dat de mens de natuur verwoestte.

Wat men toen van hem wist? Dat hij in de natuur leefde, dat hij vertelde een Schotse vader en een Indiaanse moeder te hebben, dat hij pelsjager was geweest, dat hij in een behoorlijk aantal (zwart-wit) films de Canadese natuur aan het publiek toonde, dat hij in de National Parks een soort dierenoppasser (van vooral bevers) was en dat hij in zijn simpele hut bij kaarslicht zijn krantenartikelen en later zijn boeken schreef.

Insiders wisten inmiddels ook dat hij een bepaald indrukwekkend aantal huwelijken had opgezet. Hij zag zichzelf niet als bigamist, maar veranderde gewoon om de zoveel tijd van vrouwelijke partner, inclusief de uit hun samenzijn verkregen kinderen. Daar moest een mens niet te moeilijk over doen.

Tegen zijn uitgever en latere biograaf Lovat Dickson vertelde hij dat zijn vader, George MacNeil, een Schot was en zijn moeder, Katherine Cochise, een Apache-indiaan. Zijn beide ouders zouden onderdeel hebben uitgemaakt van het circus van Wild Bill Hickok die ooit in

Groot-Brittannië toerde en het leven van cowboys en indianen bij de Britten bracht. Hij zei ook dat hij tijdens zo'n toer in 1888 in Hermosillo in Mexico geboren was en zijn biograaf noteerde de gegevens braaf (*Wilderness Man. The Strange Story of Grey Owl*).

Grey Owl woonde in diverse National Parks, in Ontario, Manitoba en Saskatchewan, en sloot overal waar hij zijn hut (cabin) neerzette vriendschap met bevers, die vrijwel alle zijn vriendschap beantwoordden. En hoe! Er bestaan veel filmbeelden waarop te zien is dat hij de dieren kroelt en aait, hoe ze hem volgen door het woud en in zijn hut, hoe ze uit zijn hand eten en hoe ze hem volledig vertrouwen.

In april 1938 trok hij zich terug in Beaver Lodge aan het Ajawaan Meer in Saskatchewan. In dit Prince Albert National Park had hij zes jaar geleefd. Dacht men. Dat hij tussendoor nog tweemaal op en neer naar Groot-Brittannië was gereisd, was min of meer geheim.

Op 13 april 1938 overleed Grey Owl op 49-jarige leeftijd in het Prince Albert-ziekenhuis van de gelijknamige stad. Als doodsoorzaak werd een zware longontsteking in de overlijdenspapieren gemeld.

Hij werd in een eenvoudige kist teruggebracht naar de bossen, waar men hem begroef naast zijn laatste hut. Een opmerkelijke man, half indiaans, half blank, die vaak in de wouden en bossen als indiaan gekleed zijn werk deed.

Drie dagen na zijn overlijden bracht een krant uit Noord-Ontario, de *North Bay Nugget*, een sensationeel verhaal: Grey Owl heette in het echt Archibald Stansfeld Belaney en hij was geboren uit twee Britse ouders in Hastings, East Sussex, Engeland.

Met die gegevens in de hand gingen diverse Canadese, in Engeland gestationeerde journalisten op zoek naar het verhaal achter die mijnheer Belaney.

In het kort. Geboren in september 1888. Vader heette George, moedersnaam was Katherine. Die feiten klopten. Maar dan: zijn beide ouders verlieten Engeland, reisden naar Amerika en scheidten daar. Zoon Archibald was bij twee tantes in Hastings gestald en wist niet beter dan dat zijn ouders in Amerika bezig waren een huis te zoeken, waarna ze zijn overtocht zouden regelen.

Belaney hoorde nooit meer van zijn vader. Wel stond op een dag

ineens een onbekende vrouw voor zijn neus: zijn moeder. Ze zou hem later nog eenmaal zien en gedag zeggen.

20 Van jongs af aan was Archibald zeer geïnteresseerd in indianen. Hij las erover en verzamelde plaatjes. Ook leerde hij de kunst van het messenwerpen, waar hij later in Canada veel aan zou hebben: hij kon wilde dieren van afstand met zijn messen dodelijk raken.

Op enig moment mocht hij van zijn beide tantes de wereld in trekken. Van zijn spaarcenten kocht hij een ticket voor de *SS Canada*, die van Liverpool naar Halifax voer. Tegen passanten zei hij dat hij er landbouwkunde ging studeren. Via Toronto kwam hij in Temagami, Ontario terecht waar hij bontjager werd, later wildernisgids en weer later een officiële boswachter.

Vanaf dat moment ontwikkelde hij zijn wens om indiaan te worden. Hij liet zijn haar groeien, maakte lange vlechten en ging indianenkleren dragen. Hij ging in Noord-Ontario werken bij mensen van de Anishinaabe-stam en leerde in korte tijd hun taal spreken. Op 23 augustus 1910 trouwde hij met een indiaans meisje dat Angele Egwuna heette; het was de eerste van vele huwelijken.

Iets later loog hij tegenover ambtenaren over zijn geboorteplaats en zei in Montréal geboren te zijn uit Schots-indiaanse ouders. Ook verzon hij het verhaal dat hij militair was geweest in het Amerikaanse leger en dat hij nu graag voor Canada in Europa wilde gaan vechten.

Omdat er een tekort aan vrijwilligers was in die tijd, werd hij naar het 13de bataljon Black Watch gestuurd en met andere Canadese jongens werd hij in Noord-Frankrijk gedropt. Zijn specialiteit was scherpschutter, had hij gezegd, en dus werd hij scherpschutter. Op 24 april 1916 raakte hij tweemaal gewond en werd hij op een Rode-Kruisboot naar Engeland vervoerd. Hij herstelde, kwam een leuk meisje tegen, Constance Holmes, en trouwde met haar. Dat huwelijk duurde een maand of wat en in 1917 besloot hij maar weer de boot naar Canada te nemen. Hij kwam in Halifax aan, liet zijn schotwonden zien en kreeg een legerpensioen. Hij reisde door naar Noord-Ontario en deed zijn indianenkleren weer aan. Hij was nu geen Canadese soldaat meer, noch een Britse gelukszoeker, hij werd weer 'trapper'. Hij ontmoette een 19-jarig Mohawk-meisje en werd verliefd. Zij heette Gertrude Bernard, maar haar indiaanse naam was Anahareo, hetgeen 'pony' betekende. Ze trouwden en zij trok met hem door de wildernis.

Zij moedigde haar man aan zijn gedachten over de natuur en de omgang met dieren in de vrije natuur aan het papier toe te vertrouwen en Grey Owl begon te schrijven; eerst voor kleine, onbekende blaadjes, maar omdat zijn manier van schrijven opviel, wilden ook bekende bladen en kranten in Canada en de USA zijn natuurverhalen graag afdrukken. ‘De natuur’ werd in Noord-Amerika een hot item in die economisch donkere dagen.

Anahareo zorgde er daarnaast in ieder geval voor dat Grey Owl zijn ‘gemene’ vallen in de bossen en wouden weghaalde en het jagen op pelsdieren opgaf.

Een Brits natuurmagazine publiceerde ineens ook zijn verhalen, maar dan onder de naam A.S. Belaney, iets wat niemand in Canada doorhad. In 1928 werd een eerste film over zijn leven gemaakt, in de bossen van Noord-Ontario, en werd hij langzaamaan bekend. Steeds meer filmers durfden het aan in die vrijwel ondoordringbare bossen en wouden rondom rivieren of meren te gaan zoeken naar die merkwaardige indiaan die daar met dieren bezig was. Uit die tijd stamde Grey Owls gezegde: ‘Wat goud is voor West-Canada, zijn de bevers voor Oost-Canada.’ Hij werd nu ook voor een gezaghebbende natuurkenner aangezien en werd al geciteerd in werk van anderen.

In 1935 reisde hij, het haar ietwat gekort en in westerse kledij, weer terug naar Engeland. Hij moest er optreden voor zijn Britse uitgeverij, want de verkoop van zijn boeken ging daar erg goed. Zo kwam hij ook uit in zijn geboorteplaats, waar, tot zijn grote ongenoegen, zijn twee oude tantes in de zaal zaten. Hij nam de twee snel apart en verbood hen zijn echte afkomst te onthullen. De dames deden dat ook niet, tot ergens in 1937 een Canadese journalist in Hastings langskwam, die gewillig naar de twee oudere dames luisterde en het ware verhaal opschreef.

Grey Owl reisde weer terug naar Canada en viel goed in het pulletje bij de Gouverneur-Generaal, Lord Tweedsmuir. Deze gaf een feestje voor de bekende natuurschrijver en op dat feestje liep een jonge Frans-Canadese vrouw, Yvonne Perrier, te nippen aan de champagne. Een week later was zij met Grey Owl getrouwd. Officieel.

Wat onbekend bleef in die jaren was het feit dat Belaney na de oorlog flink aan de drank was geraakt en een stiekeme zuiper werd. In

1935 werd bovenmatig alcoholgebruik hem funest. De toen echt bekende schrijver, weer in indianenkleding gestoken en weer met lang indianenhaar, werd even uit zijn baan gezet wegens voortdurende dronkenschap. Dat gebeurde in Ottawa, waar een groot gezelschap hooggeplaatste Canadezen bijeen was gekomen om de succesvolle schrijver een feestavond aan te bieden. Grey Owl haalde dat feest niet, omdat hij stomdronken in de buurt in een kroeg hing.

De volgende dag werd hij overgeplaatst naar een groot park in Saskatchewan; hoe verder weg van de bewoonde wereld, hoe beter, vonden zijn bazen.

In de tussentijd had hij Marie Gerard ontmoet, een leuke, vlotte vrouw. Hij had haar direct bezwangerd en was snel met haar getrouwd, nummer vijf dus, met de kanttekening dat hij in 1912 in een zucht nog een Métis-vrouw had getrouwd die hem een zoon had geschonken, maar die hem daarna nooit meer gezien had; het kind werd door stamgenoten opgevoed.

Ja, hij was een vreemde Brit, die voortdurend loog of de waarheid een tikkeltje verdraaide. Hij schreef goede boeken (er werden er elke maand ten minste 5000 van verkocht) en er bestonden ook interessante filmpjes over zijn leven in de vrije natuur. Vooral zijn vrije omgang met de bevers trok destijds een groot publiek in de bioscopen.

Direct na zijn dood legden zijn Canadese en Britse uitgevers verklaringen af: de naam Grey Owl zou van alle boeken afgehaald worden, en per direct zouden alle herdrukken de naam A.S. Belaney dragen.

Met nadruk stelden de uitgevers en ook de vooraanstaande literatuurcritici en journalisten die in de dagen na zijn dood zwaarwichtige commentaren schreven, dat hij een voortreffelijke schrijver was en dat zijn inzichten in hoe de mens met de natuur moest omgaan uitsluitend lof verdienden. Dat hij over zijn afkomst had gelogen werd hem eigenlijk vergeven.

Toch waren er ook strenge boekwinkels die zijn boeken niet meer wensten te verkopen, zodat de royalty's voor zijn eerste vrouw ietwat terugliepen. Niet veel later overleden twee van zijn andere vrouwen, nadat ze duidelijk hadden gemaakt naast hem in het stille, grote woud begraven te willen worden.

De negatieve geluiden over zijn leugens ebden langzaam weg, en

wat uiteindelijk bleef was toch de fascinatie voor zijn leven en werk. In 1972 zond de Canadese televisie een wondermooi portret van hem uit, en in 1999 maakte de beroemde Britse regisseur Richard Attenborough de speelfilm *Grey Owl*, met in de hoofdrol Pierce '007' Brosnan.

23

Het is zeer de moeite waard op YouTube de naam Grey Owl in te tikken.

In Hastings, zijn geboorteplaats, kan men diverse eerbetonen aan Archibald Stansfeld Belaney vinden: een plaquette, een nagemaakte Canadese boshut en de naam van een plein.

Hij had waarschijnlijk een zeer grote duim, maar zijn inzichten omtrent het samenspel tussen mens en natuur, zijn omgang met wilde dieren, zijn gedachten over het lukraak kappen van bossen en het aanleggen van wegen dwars door natuurgebieden heen, waren zo gek nog niet. Bij het ontstaan van de Verenigde Staten en Canada werd door de jaren heen de natuur door de nieuwe bewoners geplunderd, zie de buffels en de bizons, zie de gekapte bossen, zie de lukrake olie-winning, zie de visstand rond de kusten. Belaney leerde zijn lezers hoe ze moesten omgaan met de natuur, wat echt nieuw was voor die tijd.

En ja, die huwelijken... Die staan niet vermeld in de honderdduizenden boeken die wereldwijd gelezen werden.

Goede boekhandels in Canada verkopen nog steeds de boeken van A.S. Belaney. Die van Grey Owl vind je er niet meer; dat zijn bijzondere exemplaren geworden waar verzamelaars veel geld voor over hebben en die je heel soms in antiquariaten treft.

In de canon van Canada heeft hij een plaats gevonden. Als Grey Owl, de natuurbeschermer.

43. De Franse eilanden Saint-Pierre et Miquelon

24 Midden jaren tachtig las ik in een Canadese krant een verhaal over mensen die naar het eiland Saint-Pierre waren gereisd. Het waren Engelssprekende Canadezen, die tot hun verbazing bij aankomst op het eilandje hun paspoort moesten laten zien aan een heuse Franse douaneman. Zij dachten daar als Canadezen vrij te kunnen aanmeren met een ferry, maar Saint-Pierre is onderdeel van de Republiek Frankrijk. De reizigers kregen hun paspoorten weer terug met een stempel erin, een 'must have' voor verzamelaars. Ik sloeg het op in mijn geheugen als potentiële bestemming.

Saint-Pierre ligt ten westen van Newfoundland, heeft een oppervlakte van slechts 242 vierkante kilometers en er wonen iets meer dan zesduizend mensen op de Franse eilandengroep Saint-Pierre et Miquelon waar het deel van uitmaakt. Het was lange tijd moeilijk bereikbaar, maar in de jaren negentig kreeg het een vliegveld. Er kwamen directe vluchten van en naar Montréal, Halifax en St. Johns en zomervluchten van en naar Sydney en Stephenville, Canadese plattelandssteden met een vliegveld. Vanaf dat moment overwoog ik om bij een bezoek aan oostelijk Canada misschien eens een klein uitstapje te maken. Eén keer was het bijna zover, maar er bleek geen slaapplek beschikbaar op Saint-Pierre.

Hoe kan een klein groepje eilanden, midden in de Canadese wilde wateren, aan Frankrijk toebehoren? Dat is een lang verhaal. De eerste bewoners van de eilandjes waren de Beothuk, de oorspronkelijke bewoners van Newfoundland. Zij hoefden alleen maar ruim 20 kilometer op vloten te varen om op het eiland te komen, maar vestigden zich er nooit voor lange tijd.

De Portugese ontdekkingsreiziger João Álvares Fagundes was de eerste Europeaan die voet aan wal zette op Saint-Pierre op 21 oktober 1520. De Portugees voer de eilandenreeks rond, gaf die de naam van 'Elfduizend Maagdeneilanden' en voer verder: niet geïnteresseerd, geen dubbeltje aan te verdienen.

Zestien jaar later stapte de Franse durfal Jacques Cartier aan wal

en claimde het eiland voor zijn koning in Frankrijk, 3800 kilometer verderop. Van permanente bewoning was toen nog geen sprake. Dat gebeurde pas in de tweede helft van de volgende eeuw. In 1670 waren er vier vaste bewoners, twee Basken en twee Fransen, vooruitgeschoven posten van Franse en Baskische vissers, die de baai van Saint-Pierre konden gebruiken voor hun zeilschepen. Eenentwintig jaar later woonden er 22 vissersmensen op permanente basis.

Daarna verschenen er Britten in de baai; zij zagen twee Franse boten liggen, enterden die en joegen de Fransen weg. Vanaf begin 1700 waren de eilanden weer onbewoond en toonde niemand interesse in de kleine stukjes land die maar net boven de zeespiegel uitstaken. Franse vissers waren wel in de buurt gebleven (aan de zogenaamde French Coast van Newfoundland) vanwege de vele kabeljauwen. De Fransen zetten vanaf de noordelijke Atlantische oceaan zelfs een vaarroute uit naar de Frans Caribische eilanden, waar de toenmalige slaven deze vis te eten kregen. De rest van de vangst ging naar Brest, de dichtstbijzijnde Franse haven.

In 1763 kregen de Fransen de officiële rechten om de zogenaamde French Shore te gaan bevissen en stuurde Frankrijk voor het eerst een gouverneur naar het eiland. De kerk haakte aan en de eerste priesters verschenen op Saint-Pierre et Miquelon.

Miquelon, het noordelijke eiland in de archipel, had een meer Baskische basis, ook in de taal die daar gesproken werd, maar die Baskische invloed is vrijwel verdwenen. In 1780 bevolkten ruim 1500 voornamelijk Fransen de eilanden, maar weer kwamen daar boze Britten aanzetten. Dertien jaar later waren vrijwel alle Fransen ineens weer vertrokken; sommigen naar Louisiana, de meesten terug naar Bordeaux en Le Havre. De Britten, die het eiland Saint Peter noemden, wilden niets van visserij weten. Zij zagen het eiland meer als een uitkijkpost over de St. Lawrence rivier. Zij moesten na de Vrede van Amiens echter weer vertrekken en opnieuw nestelden zich Franse vissers op Saint-Pierre. Nog eenmaal kwamen de Britten terug en hielden huis op de eilanden, maar na 1820 werd toch duidelijk dat Frankrijk, internationaal gezien en bekrachtigd door vredesonderhandelingen in Europa, recht had op Saint-Pierre et Miquelon. Op honderd dagen na waarin de Britten hun laatste aanval plaatsten, werd na de beroemde 'Hundred Days War' de Franse vlag op het eiland gehesen en die wappert daar nog altijd.

Historisch gezien zitten er toch nog kleine hiaten in dat 'Franse aspect' van de eilanden. In 1903, toen Saint-Pierre even zeer welvarend was en de Fransen er een hele goede boterham verdienden aan de visvangst en de overtocht van al die vis naar Frankrijk, begon een kleine groep niet-Fransen, maar vooral gelukszoekers die uit Amerika naar het eiland waren gekomen, met een politiek geladen tegenstroom. Konden deze eilanden niet beter bij de USA gaan horen? Er kwam een officieus volksreferendum, dat de pro-Amerikanen afblufte: de Fransen wilden Frans blijven en als het moest wilden ze dat best met hun vuisten of vuurwapens ondersteunen.

De voorspoed nam ook snel af en de eerste families begonnen de eilanden te verlaten om aan de andere kant van de St. Lawrence-rivier aan wal te gaan en in Québec uit te komen. De overgebleven Franse vissers vestigden zich als een compacte groep op Nova Scotia.

Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog kwam daaroverheen het bevel van de Franse overheid dat mannen van boven de 18 jaar zich in Frankrijk moesten melden voor hun militaire dienst, waardoor de totale visindustrie van Saint-Pierre ineens stortte. In eerste instantie probeerden vrouwen en kinderen en een paar oudere mannen de kleine vissersvloot nog te handhaven, maar na een jaar gaf men het op. Van de vierhonderd soldaten van de eilanden sneuvelden er honderd.

Na de oorlog zette de Franse regering een groot visserijprogramma van een miljoen dollar op, dat op Saint-Pierre werd geïnvesteerd in projecten rond de kabeljauwvisserij. In 1920 leefden er weer 4500 Fransen op de eilanden; de oude houten vissersboten van voor de oorlog waren vervangen door stevige stoomschepen.

Tussen 1922 en 1933 leefde Saint-Pierre verder op. Door de drooglegging in de Verenigde Staten ontdekten gewiekste handelaars Saint-Pierre als doorvoerhaven voor smokkel van alcohol. In een jaar tijd werd er via Saint-Pierre meer dan zeven miljoen liter whisky Amerika binnengesmokkeld. Voorspoed alom, maar na het einde van de drooglegging in de USA werd de smokkelhandel abrupt gestopt en keerden velen terug naar de visvangst.

In de Tweede Wereldoorlog gedroeg Saint-Pierre en Miquelon zich in eerste instantie merkwaardig: via de gouverneur werd bekendgemaakt dat de eilandenreeks zich had aangesloten bij Vichy-Frankrijk. Generaal Charles de Gaulle liet militairen optreden tegen de plaatse-

lijke gezagsdragers op het eiland. Een referendum leverde een grote winst op voor De Gaulle en zijn 'free France'.

In 1958, tot slot, kon de bevolking van Saint-Pierre et Miquelon kiezen of men nog steeds bij Frankrijk wilde horen. Die keuze was duidelijk: de eilanden kozen voor Frankrijk, voor de Franse franc (nu vervangen door de euro, die, echt waar, daar het wettelijk betaalmiddel is), voor stokbrood, la Marseillaise, Frans voetbal op de televisie, de mogelijkheid om *Le Monde* en *L'Équipe* te kunnen kopen en Tournaine of Gigondas in de kroegen te kunnen drinken en er gewoon goed verstaanbaar Frans te kunnen spreken. In tegenstelling tot het Québec-Frans bleef het Saint-Pierre-Frans goed verstaanbaar voor Europeanen, zo zelfs dat Amerikanen vaak op dit eiland een cursus 'snel goed Frans leren spreken' nemen.

Saint-Pierre et Miquelon kreeg de status van een overzees gebiedsdeel, in plaats van een aparte staat te worden. De vijf tot zesduizend bewoners stemden vrijwel allen 'Oui' en zo werd het officieel een 'Collectivité d'outre-mer de Saint-Pierre-et-Miquelon', de status die het tegenwoordig nog steeds heeft.

Vanaf 1992 bevindt de eilandeeconomie zich in een voortdurend dalende spiraal. Sinds de Canadese regering een verbod op kabeljauwvisserij heeft afgekondigd, moeten de vissers op andere soorten vissen.

Er wordt ook gesport op de eilanden. Er bestaan drie voetbalverenigingen, er ligt een atletiekbaan van 400 meter en ijshockey is de favoriete sport. Geleend van buurland Canada. Ene Arnaud Briand, geboren op Saint-Pierre, heeft zelfs voor Frankrijk aan de Olympische Winterspelen deelgenomen, als aanvoerder van de nationale ijshockeyploeg.

Aan de nationale voetbalploeg zit een speciaal verhaal vast. Er werd los-vast georganiseerd voetbal gespeeld sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw. Dat waren gezapige partijtjes tussen de drie clubteams van de eilanden. Alleen in de weekenden, met picknicks erbij, met vrouwen en kinderen als vast publiek.

Maar op 21 juni 1997 was het een compleet gekkenhuis op Saint-Pierre. Een team van oud-internationals van 'les Bleus' kwam op bezoek voor een echte wedstrijd, met Michel Platini erbij. Liefst 1400 mensen kwamen naar het grote stadion van Saint-Pierre (capaciteit 600 toeschouwers) om de confrontatie met de nationale trots van

Saint-Pierre et Miquelon te zien. De oud-profs wonnen met 4-5 en nog jaren hebben de bewoners van de eilanden over deze wedstrijd sterke verhalen verteld. Over de Franse profs die achter de mooie meiden van het eiland aanzaten en over het massaal meegezongen gemeenschappelijke volkslied.

De nationale ploeg van Saint-Pierre et Miquelon heeft nooit aan een groot kampioenschap meegedaan, want de FIFA heeft geen plaats voor superkleine landen. Daar wist de Franse voetbalbond iets op te vinden. Vanaf 2008 werd een toernooi georganiseerd (in Frankrijk) voor overzeese Franse gebieden. Saint-Pierre mocht in 2010 en 2012 meespelen en bevond zich in het gezelschap van de landenploegen van Guadeloupe, Guyana, Mayotte, Martinique, La Réunion, Tahiti en Nieuw-Caledonië. Dat toernooi heette officieel 'Le coupe de l'outre mer' en werd financieel bekostigd door de Franse voetbalbond en het ministerie van Buitenlandse Zaken.

De wedstrijden werden in Noord-Frankrijk gespeeld in stadionnetjes van een amateurploeg waar 300-600 mensen (vrijwel allen afkomstig uit de deelnemende landen) in pasten.

De deelname van Saint-Pierre was niet helemaal geslaagd. In 2010 kreeg de ploeg 28 goals tegen in drie wedstrijden. Zelf scoorde men niet. Twee jaar later werd Kevin Mathiaud de nationale held nadat hij als allereerste speler voor zijn land een doelpunt maakte in een internationale voetbalwedstrijd. Saint-Pierre verloor de drie poulewedstrijden overigens met 17-0, 10-0 en 11-1. Die laatste uitslag stond met grote letters op de voorpagina van de nationale krant (oplage 2500). De spelers werden later als helden verwelkomd na hun geweldige inzet in Frankrijk.

Al deze spelers hadden overdag een vaste baan en trinden soms 's avonds, maar ze wilden vooral plezier beleven aan hun wedstrijden. Tweemaal deden ze mee aan dit toernooi. Ze wonnen nooit een wedstrijd en hadden als doelcijfers 1-78 over zes wedstrijden.

Nog wat wetenswaardigheden over Saint-Pierre et Miquelon. Men is er godsgelovig; de meeste mensen zijn rooms-katholiek en verbonden aan het bisdom van La Rochelle & Saintes in het moederland. Ze hebben er drie brandweerposten en er zijn naar verluidt twee bordelen.

Voor het dichtstbijzijnde goed geoutilleerde ziekenhuis moet je

naar St. Johns op Newfoundland. Voor spoedgevallen is er een noodhospitaal (François Doral) in Saint-Pierre en zijn er constant twee artsen en vier verpleegsters voorhanden. Alle medische behandelingen voor de eilandbewoners zijn geheel gratis.

Miquelon is een verbastering van het Baskische Mikelon, dat voor Michael staat. Het kleine eiland tussen Saint-Pierre en Miquelon is vrijwel onbewoond, maar erg naar eenzaamheid snakkende inwoners hebben er buitenhuisjes. Dat eiland heet Langlade en staat voor 'van de Engelsen'. Wie daar wilde wonen was gek, dat konden alleen maar Britten zijn, zo redeneerde men. De eilanden sturen een senator en een zogenaamde deputy naar Frankrijk om de eilanden politiek te vertegenwoordigen.

Frankrijk is verantwoordelijk voor de militairen die de eilanden verdedigen (maar tegen wie?). Er zijn twee politiebureaus op de eilanden en men vaart rond in een patrouilleboot die Fulmar heet. Er zou olie zijn gevonden in de oceaan bij Saint-Pierre, wat interessant zou kunnen zijn voor het eiland. Er wonen honderdduizenden zeevogels en er zijn vaak walvissen voor de kust. De hoogste berg heet Morne de la Grande en is 240 meter hoog. De waterwegen tussen Langlade en Saint-Pierre zijn woelig en vaak gevaarlijk. Volgens overlevering moeten rond de zee die Gueule d'Enfer wordt genoemd ongeveer 600 scheepswrakken op de bodem liggen. De Labradorstroom zorgt voor koude, vorst en ijs en er heerst een subpolair klimaat. Tussen december en begin april ligt al het buitenwerk op de eilanden stil en is men in winterslaap. Gedurende drie maanden komt de temperatuur gemiddeld onder de 10 graden Celsius uit. Zomers tikt het kwik de 20 graden aan.

De eilanden hebben vier radiostations (alle FM) en een televisiestation waar Franstalige uitzendingen worden uitgezonden en waarop je wedstrijden van PSG en les Bleus kunt volgen. Er is een goed internet-systeem genaamd 'Chesnou', een eiland-uitspraak voor Chez Nous.

Er zijn vier lagere scholen en een middelbare school (Lycée-college d'État Emile Letournel). Voor een studie trekken bewoners naar moederland Frankrijk of naar Franstalige hogere scholen in de Canadese staten New Brunswick of Québec.

Ooit werd de guillotine op Saint-Pierre gebruikt. In 1850 werd het hoofd van moordenaar Josef Neel onder het vallende mes gelegd. De

guillotine moest wel van Martinique gehaald worden. Op de dag van de onthoofding werd aan de omstanders gevraagd of iemand wist hoe het apparaat precies werkte. Een man, net aangekomen uit Frankrijk, stak zijn hand op en werd aangewezen om de onthoofding uit te voeren. Over dit voorval werd overigens een Canadees-Franse film gedraaid: *La Veuve de Saint-Pierre*, de weduwe van St.- Pierre, die in 2000 in de bioscoop kwam.

Tegenwoordig kun je er rustig 's avonds over straat lopen, zonder bang te zijn voor overvallers of rotjochies. Saint-Pierre et Miquelon heeft het allerlaagste misdaadcijfer van Noord-Amerika en Frankrijk.

Wie intussen onweerstaanbare zin heeft gekregen in een bezoek aan Saint-Pierre: je kunt er per vliegtuig of met de ferry heen, of in de zomer met een eigen boot, zoals sommige Amerikanen doen. Als de ferryboot vol is heb je pech en moet je wachten op de volgende. Je kan wel een plaats reserveren, maar dan betaal je dubbel.

Hotels op Saint-Pierre zijn klein, schoon en goedkoop; het duurste etablissement kost 175 euro per nacht. Ook de restaurants zijn goed, schoon en vaak gezellig. Geheel Frans, qua kaart en qua smaak. In augustus is er een International Fish Festival. Alle restaurants serveren dan in de buitenlucht de lekkerste visgerechten (krab, kreeft, kabeljauw) en (Franse) wijn vloeit rijkelijk. Er rijden een stuk of tien taxi's, maar je kan beter een scooter huren om je te verplaatsen. In de gezellig ingerichte cafés schenkt men pastis en Frans bier.

Ik wil nog steeds naar Saint-Pierre, maar vrees dat het niet gaat lukken.

44. The Enforcer: ijshockey dus en een triest verhaal

Op bezoek bij Amerikaanse vrienden in Vermont zag ik in 2012 bij toeval een televisiedocumentaire over een Canadese ijshockeyspeler met een wel zeer Hollandse naam: Derek Boogaard. Ik maakte wat aantekeningen omdat ik bijna als versteend naar het product van journalist John Branch had zitten kijken. Dit was geen doorsnee rozengeur-en-maneschijn-verhaal van een sporter, maar een diep trieste geschiedenis van een zeer beperkte speler, die geen echte topijshockeyer kon worden, maar wel een van de beruchtste ‘enforcers’ ooit in de National Hockey League werd. 31

Een ‘enforcer’ is de veldwachter op het ijs. Enforcers worden geacht zich nauwelijks met het spel te bemoeien, maar alleen op te treden als er fysiek weerwerk tegen vervelende of veel scorende tegenstanders noodzakelijk is. Enforcers zijn gemankeerde ijshockeysers die snel en vaardig tegenstanders in elkaar slaan en zelf de meest verschrikkelijke klappen krijgen in de vele vuistgevechten die zij, voor een vaak joelend en zeer bloeddorstig publiek, hebben moeten bevechten.

Iedere topijshockeyploeg heeft een goed betaalde enforcer in dienst; het zijn over het algemeen pummels met harde vuisten, beperkte schaatsers zelfs die ook heel weinig ijstijd per wedstrijd krijgen en jongens die na hun knokpartijen vaak in een rechte streep en volledig emotieloos naar de strafbank rijden: klus geklaard, robbertje gevochten, de vijf minuten-straft wordt moeiteloos geaccepteerd, 's avonds volgen er nog wat biertjes met medespelers en dan is het op naar de volgende knokpartij bij de volgende tegenstander.

Ik wilde er voor de redactie van *Studio Sport* een uitgebreid item over maken; het was immers een groot (sociaal) probleem in de internationale ijshockeywereld geworden. Het betrof hier een jongen met Nederlandse voorouders en in die tijd was ik gek op het maken van dat soort achter de horizon sluimerende sportverhalen die het zelden haalden in onze door voetbal doordrenkte sportomgeving. Ik had er in 2011 ook een kort verhaaltje over geschreven in een van mijn toenmalige journalistieke uitlaatkleppen en had de documentaire inmiddels in mijn achterhoofd geplaatst.

Na de afwijzing door een paar nos-collega's (motivatie: niet actueel én een voor Nederlands publiek 'onbekende' sport, wat ik kon billijken) liet ik het idee van een achtergrondverhaal varen. Nog heel even laaide het smeulende vuur bij me op toen ik een verhaal van Frank Heinen over Boogaard las in *HP/De Tijd*. Kenmerkend voor Heinen, die goed oog en oor heeft voor redelijk onbekende maar wel opmerkelijke sportgebeurtenissen en sportmensen. Een tweede poging van mijn kant om de documentaire van Branch in zijn geheel op een verloren vroege zondagmiddag uit te zenden haalde het niet bij de nos-collega's (te onbekende sportman) en ik liet het maar zo.

Iedere ijshockeyploeg, vanaf de junioren tot in NHL, heeft een enforcer. Niet te verwarren met het type speler dat ook wel 'a pest' wordt genoemd. In het Nederlands zouden wij zeggen 'een zuiger': iemand die de topscorer van de tegenpartij het bloed onder de nagels vandaan haalt, een speler die 'trash-talk on ice' uitvoert en erop uit is de tegenpartij mentaal uit balans te halen. Een enforcer daarentegen treedt louter fysiek op. Wel spelen enforcers en pests in dezelfde linie, vaak de vierde, de minst gebruikte bij iedere ploeg. IJshockey is in Noord-Amerika (Canada en de USA) een kijksport voor hardwerkende, blanke middenklassers en bij hen zijn enforcers heilig. Hoewel bijna asociaal in hun optreden, zijn ze helden voor het deel van het publiek dat naast ijshockey van niveau ook gewoon vechtpartijen wil zien.

Enforcers houden het gemiddeld niet lang bij een ploeg uit; ze verkassen geregeld en worden dan bij hun nieuwe ploeg weer met open armen ontvangen. Hun sociale status is beperkt; vaak zijn het 'loners' die gemiddeld minder verdienen dan de andere spelers. Een goede enforcer kan in de NHL anderhalf miljoen per seizoen verdienen.

Een zeer beroemde enforcer is Tie Domi (van Albanese afkomst). In 18 seizoenen in de NHL tekende hij voor 333 vuistgevechten en leidt daarmee de gehele NHL. Zijn bijnaam was 'The Albanian Assassin'. Min of meer bekende enforcers met Neerlands bloed door de aderen waren de ex-NHL-spelers Rick van Gog, Cam Janssen, Mark Janssens en John Wensink. Van Gog en Wensink speelden ook in de Nederlandse competitie en voor onze nationale ploeg.

Derek Boogaard (geboren op 23 juni 1982) was de eerste zoon van Leendert en Joanne. Leendert had een behoorlijk betalende baan bij de beroemde Royal Canadian Mounted Police. De familie woonde in het piepkleine Hanley onder de rook van Saskatoon, in de provincie Saskatchewan. Omdat politiemensen in Canada zo om de drie tot vijf jaar overgeplaatst worden naar een andere post (om gewinning en corruptie tegen te gaan), vaak binnen de provincie, reisde de jonge familie (Derek en zijn broers Aaron en Ryan en zus Krysten) van hot naar her. Een voorstad van Toronto was ineens een verre overplaatsing, waarna men een paar jaar later neerstreek in Herbert, weer in Saskatchewan, een stadje van 900 inwoners, onder de rook van het grotere Swift Current. In al die plaatsjes waar de familie woonde werd zoon Derek op het ijs gezet bij de kleine plaatselijke clubs en werd hij, heel voorzichtig, een klein beetje handig op ijshockeyschaatsen.

Hij was geen vlotte schaatser; zijn lengte zat hem in de weg. Bij onderlinge wedstrijdje klagden ouders van andere spelers dat het niet fair was dat zo'n grote jongen die kleinere kereltjes omver schaatste, vooral door zijn eigen onhandigheid.

Vanaf zijn derde tot en met zijn zestiende reed vader Leendert hem iedere keer naar en van trainen en na de scheiding van zijn ouders nam zijn moeder die rol over. Het kwam vaak voor dat ze voor wedstrijden vier uur heen en vier uur terug moest rijden. Ze gaf geen kik, bestuurde haar auto en zorgde voor haar kinderen.

Derek was dus geen snelle schaatser, hij kende weinig of geen wendbaarheid, hij scoorde zelden of nooit, maar hij was groot, (te) zwaar en bepaald niet bang zijn vuisten te gebruiken.

Leven op de prairies van Canada en je kinderen ijshockey laten spelen, betekende voor moeder Joanne heel veel 's middags en 's avonds rijden, met vaak meerdere kinderen bij zich, tieners die insliepen op de thuisreis en pas in de garage van het moederlijk huis weer wakker werden. Uren in de auto zitten was heel gewoon.

Derek was geen licht op school, had weinig interesse in wat er om hem heen gebeurde, maar had al weleens gezegd: 'Ik wil in de NHL spelen.' Niemand had er ooit op gereageerd, anders dan met lachen.

Op school kreeg hij pakken strafwerk en volgens zijn leraar had hij 'a restless mind'. Zijn ouders en hijzelf hadden geen Plan B klaarliggen toen hij weer eens van school gestuurd werd omdat hij gewoon

niets deed, geen huiswerk maakte, slechte proefwerken inleverde en niet oplette in de klas. Zijn enige redding leek een plaatsje in een hockeyploeg.

34 Derek was op dat moment bijna twee meter lang en woog flink boven de 100 kilo; bepaald geen ideale maten voor een jonge hockeyspeler. Vader Leendert nam hem mee naar hockeytrainingen in Saskatoon, waarna er nog een uurtje getraind werd in een boksschool aldaar. Hij vond dat zijn zoon, als hij dan toch ruzie maakte met tegenstanders, ook maar goed en vooral hard van zich af moest slaan.

Op een doordeweekse avond speelde de juniorenploeg van de Melfort Mustangs (waarvoor Derek nu uitkwam) een slappe wedstrijd die langzaam uitdoofde. De ploeg van Boogaard kreeg er flink van langs en de jongens van de tegenpartij probeerden Boogaard uit zijn tent te lokken en begonnen hem te sarren.

Het resultaat was verbijsterend. Boogaard schaatste opeens naar de bank van de andere ploeg, sloeg het deurtje open, beende met grote stappen langs zijn tegenstanders en vloerde er een stuk of wat. Mensen die het zagen, schrokken. Was dit juniorenhockey?

Pa Leendert wist ook niet wat hij zag, probeerde nog op te treden, maar het kwaad was geschied: Derek werd van het ijs gestuurd en meldde zich iets later, weer verkleed, naast zijn vader op de tribune. De ouders van de tegenpartijspelers scholden en dreigden en in de auto naar huis probeerde politiemann Boogaard zijn zoon een levensles mee te geven: bruut geweld gebruiken om leeftijdgenoten te bewerken had geen zin. De zoon wist beter, dat hoorde toch bij mannelijk hockey, had hij van zijn coaches geleerd, dít was zijn toekomst.

Een dag later stonden er twee mannen voor de deur van het huis van zijn moeder: Todd Ripplinger en Brent Parker namens de Regina Pats, een ploeg uit the Western Hockey League, de in westelijk Canada zeer beroemde opleidingsleague voor jonge ijshockeysers. De twee vertelden moeder Boogaard dat ze haar zoon een jeugdcontract wilden aanbieden en vroegen wat zij daarvan dacht.

Moeder Joanne zei dat ze het met haar zoon zou bespreken en de mannen reden door de nacht weer drie uur terug naar Regina. Zijn moeder legde Derek even later de vraag van de mannen van Regina (overigens de oudste junioren ijshockey-organisatie in heel Canada)

voor en zijn antwoord was: 'Als ze me maar grote broeken geven waar ik in pas.'

Hij was inmiddels boven de twee meter en een beul van een jonge kerel.

Na een onzeker seizoen waarin hij ook nog teruggezet werd naar een mindere ploeg omdat hij niet wilde vechten in een van zijn wedstrijden, gooide hij zijn kont tegen de krib: hij wilde op het ijs staan en meespelen en niet alleen als vechtmachine gezien worden. Tijdens een groot toernooi in Calgary schreeuwde hij tegen zijn coach dat hij wilde spelen, dat hij er klaar voor was, maar als dank voor zijn optreden mocht hij blijven zitten. Zijn moeder kwam acht uur rijden om haar zwaar teleurgestelde zoon op te halen. Hij huilde de helft van de reis dat hij ijshockeyer wilde worden en niet alleen een enforcer.

In 1999 keerde hij terug bij de Regina Pats. Hij was ouder en zeker sterker geworden en had van mensen om hem heen te horen gekregen wat enforcers eigenlijk waren in het moderne hockey. Toch beviel hem die rol niet omdat hij van zichzelf vond dat hij beter was dan iedereen vond: ja, hij was lang, te lang voor een hockeyspeler, en ja, hij was zwaar, te zwaar voor zelfs een trage verdediger, maar hij wilde gewoon spelen, onderdeel uitmaken van de ploeg, hij wilde scoren, winnen, plezier maken met de jongens.

Dat seizoen vocht hij twaalfmaal en verloor twee belangrijke duels tegen al gearriveerde, maar toch ook nog jonge enforcers achter elkaar. Hij leerde het vak, kreeg later nog een keer flink op zijn falie en kreeg te horen dat hij niet aangenomen was om gevechten te verliezen op het ijs. Hij moest die gevechten juist winnen en daarmee een reputatie voor zichzelf en ook voor zijn ploeg opbouwen. Hij was immers 'the goon of the team' en als er wat zaakjes rechtgezet moesten worden, dan moest hij dat doen. Zo luidde de boodschap van zijn coaches en ergens in zijn hoofd ging op enig moment een knopje om.

Ze hadden hem naar Regina gehaald om te vechten en of hij nou goed of helemaal niet speelde, maakte de coaches niets uit. Dit hoorde bij zijn hockey-opvoeding, hij werd gewoon klaargestoomd als vechtmachine, daar waar het publiek dat bij de Western Hockey League wedstrijden kwam kijken, bijna om smeekte: knokken, liefst een- of tweemaal per wedstrijd en voor de rest kon er dan gewoon min of meer 'clean' hockey gespeeld worden door de anderen.

Nadat hij weer een vuistgevecht had verloren, kreeg hij te horen dat hij verkocht zou worden, die avond nog. Zijn nieuwe standplaats zou Prince George in noordelijk British Columbia worden. Per auto van Regina naar Prince George was het 1500 kilometer. Hij rekende uit hoelang zijn ouders moesten rijden over die eindeloze prairiewegen naar het noordwesten van Canada als ze hem wilden zien spelen: zeker 16 uur. Voor een vliegtuigticket hadden ze immers geen geld. Aan benzine voor de auto waren ze dan ook nog 110 Canadese dollar kwijt, maal twee, want heen en terug. En ja, soms maakten ze inderdaad de oversteek: zestien uur heen, een goedkoop hotelletje, hamburgers voor de lunch en hamburgers als diner, en dan zestien uur terug.

Hij won wat gevechten, zijn ploeg speelde soms best aardig en Derek Boogaard groeide in zijn rol. Soms keek zijn coach hem snel aan: 'Go in and do it.' En dan stapte hij over de balustrade, schaatste naar het midden van het ijs en zocht zijn tegenstander op. Handschoenen uit, helm af, dreigen, schijnbewegingen maken en proberen met de eerste klap de winst binnen te halen. Zo was het altijd gegaan in Canada en hoewel er door de leiding van de diverse afdelingen van alles aan gedaan werd om de vechtpartijen op het ijs in te dammen, lukte dat toch niet. In highlight-films van de NHL zat iedere week wel een flinke portie enforcers met hun daden en zulke highlight-video's werden ook goed verkocht, zeker op de prairies van Canada.

Het opgekomen publiek joelde en koos partij, vechten op deze manier was een substantieel onderdeel van het moderne ijshockey en nu dus ook voor hem, Derek Boogaard.

Of hij wilde of niet; hij werd onderdeel van het zo typische (voornamelijk Canadese) hockeyleven. In de USA werd ook wel geknokt, maar dat was overgenomen uit de Canadese hockeywereld; Amerikaans hockey had net wat andere pijlers dan het meer op kracht en knokken gebaseerde werk van de Canadezen.

Het publiek in de stadions genoot, criticasters werden nagewezen en uitgelachen: hockey was toch geen sport voor mietjes. Er waren bekende analisten, beroemdheden in de typische Canadese hockeycultuur, die openlijk het werk van de enforcers aanmoedigden of in ieder geval nooit afkeurden.

En in die wereld deed een schuchtere jongeman, zoon van een

politieagent uit Saskatchewan, nu zijn voorzichtige intrede. Hij wilde toch zo graag de NHL bereiken, had hij als klein jongetje gezegd. Nou vooruit, de weg daarnaartoe lag nu voor hem open. Hij had het graag op een andere wijze willen proberen. Als echte speler, maar daarvoor had hij niet de juiste eigenschappen.

Hij leerde al snel dat er een aparte Enforcer-website bestond waarop hij kon zien hoe hij geknokt had en hoe dat in vergelijking met andere vechtersbazen lag. In zijn eerste maanden in Prince George luidde zijn rapportcijfer: 18 maal een gevecht gewonnen, viermaal verloren en vier keer onbeslist. Niet slecht voor een rookie, dacht hij nog. Hij sloot het seizoen af met zegge één doelpunt (in 61 wedstrijden) en 245 strafminuten. Het publiek in de thuishaven van zijn ploeg (toeschouwersaantal 5995) scandeerde al vaak zijn naam: Boo Gaard, Boo Gaard.

Zijn meest gelukzalige moment voor de Prince George Cougars kwam een klein jaar later met zijn doelpunt in een play-off-wedstrijd die door de Canadese hockeyers tot 'miracle on Ice' werd omgedoopt. Boogaard zelf noemde het moment van scoren 'zijn allerbeste gevoel ooit in een hockeywedstrijd'. Hij had gescoord en voelde zich ineens een complete ijshockeyer, die meer kon dan alleen maar knokken om het knokken.

Twee wedstrijden daarna werd hij ineens, zonder dat hij het voelde aankomen, verkocht aan de Medicine Hat Tigers. Het enige voordeel was dat hij weer dichterbij zijn ouders en broers en zus speelde. Die hoefden nu maar vier uur heen en vier uur terug te rijden om Derek aan het werk te zien. Voor de Tigers scoorde hij ook maar één keer. Zijn volgende ploeg was de Louisiana IceGators, een farmploeg van de NHL-organisatie Minnesota Wild. Weer een stapje hoger dus. En heel, heel ver weg.

In Lafayette, in het zuiden van de USA, moest hij zich bewijzen tegen betere en snellere en ook sterkere opponenten en dat lukte maar net. Zijn coaches prezen zijn inzet, hielden goed bij hoe hij zich als enforcer wist te handhaven en hoeveel gevechten hij wist te winnen en waarom hij soms ook klappen kreeg. Toen iemand hem ooit een gebroken kaak sloeg, zei de coach: 'Risico van het vak.'

Zijn kaken werden op elkaar genaaid en hij at via een kleine opening in zijn mond, daar waar ooit een voortand was weggeslagen

duwde hij het voedsel nu naar binnen; McDonald's-frietjes pasten het beste.

38 En het wonder geschiedde. De uiterst beperkte Derek Boogaard, 2,03 meter groot en bijna 110 kilo zwaar, kreeg van de leiding van de Wild een aanbieding om in het NHL-profkamp te komen trainen. Er waren mensen die vertelden hoe ze Boogaard in de ochtenduren in het stadion en in parken van de stad tegenkwamen, waar hij zware oefeningen deed om maar sterker en sterker te worden. Hij moest en zou immers slagen.

Eerst werd hij doorgestuurd naar de Houston Aeros, een ploeg in de American Hockey League waar hij in 53 wedstrijden niet tot scoren kwam, maar zijn 207 strafminuten waren indrukwekkend; hij stond zijn mannetje, ook in deze betere league, slechts eentje onder de NHL.

In Houston maakte hij naam. Hij vocht zich door vele gevechten heen en won het grootste deel. Scoren deed hij niet, maar een van de coaches van een tegenstander van de Aeros noemde Boogaard de MVP (Most Valuable Player) van de Aeros, alleen al door zijn fysieke aanwezigheid op het ijs. Tegenstanders werden al bang als Boogaard ijstijd kreeg.

Op 5 oktober 2005 was het moment daar. Na een zeer opmerkelijke reis door de minor-leagues van het professionele hockeyland schaatste Derek Boogaard het ijs op voor de wedstrijd tussen de Calgary Flames en 'zijn' Minnesota Wild. In de echte NHL dus. Het allerhoogste podium in de ijshockeywereld.

Hij stond precies 238 seconden op het ijs, raakte de puck vier keer aan en hoefde niet te vechten. De Wild won, 6-3, en de familie Boogaard was tevreden. De lange reis vol hindernissen, twijfels, vechtpartijen, teleurstellingen, heel veel kilometers en een klein beetje verdiend geld, had hem toch maar mooi in de NHL gebracht. En er stond, als aanbetaling, al een halve ton op zijn bankrekening!

De afstand tussen Regina in Canada en St. Paul, waar de Wild haar thuiswedstrijden speelde, was bovendien slechts 1100 kilometer; dat was te doen voor de familie.

Twee dagen na zijn debuut volgde zijn eerste ijsgevecht met Kip Brennan van Anaheim als tegenstander. Boogaard sloeg eenmaal vol door, en Brennan ging gestrekt. Op 19 oktober 2005 maakte hij zijn eerste officiële NHL-doelpunt, tegen de San Jose Sharks. Hij was waar

hij altijd al wilde zijn. Hij voelde zichzelf een volwaardige profhockeyer, hij had gescoord in de NHL.

Zijn moeder was blij voor haar kind. In een plaatselijke krant liet ze optekenen: 'Ik was bij een wedstrijd van de Wild en zag het ontzag bij zijn tegenstanders. Er werd die avond niet gevochten. Als Derek op het ijs verscheen zag je de tegenstanders denken: O no, no fightin' with this guy.' Ze zei dat ze een trotse moeder was.

39

Boogaard speelde in zijn rookie-jaar in 65 wedstrijden. Hij scoorde tweemaal en had twee assists. Achter zijn naam stonden 158 strafminuten. Een jaar later tekende hij voor 48 wedstrijden, precies één assist en 120 strafminuten. In dat seizoen sloeg hij de onderkaak van tegenstander Todd Fedoruk zo hard in elkaar dat chirurgen met metalen platen moesten gaan werken om het aangezicht van de patiënt nog enigszins in vorm te kunnen krijgen. Een jaar later speelde Fedoruk ook bij de Wild en werden Boogaard en hij behoorlijk goede vrienden.

Een paar weken later dachten bekenden van hem afwijkingen in zijn gedrag te zien. Hij leek nogal afwezig bij tijden, maar hijzelf zei zich nog steeds de oude te voelen. Maar toch kreeg hij minder ijstijd en werd daar niet blij van.

In zijn derde jaar speelde hij slechts 34 wedstrijden voor Minnesota. Geen goals, geen assists, maar wel 74 strafminuten. In St. Paul, waar The Wild speelde, was hij echter zeer populair geworden. Zijn hockeyshirt met nummer 24 ging veel over de toonbank en hij werd een van de populairste spelers van de ploeg en een graag geziene gast in kroegen, bars en o-la-la tenten.

Het was zijn broer Aaron (die zelf in de minor leagues in Canada speelde) die ontdekte wat de persoonlijkheidsproblemen van zijn broer veroorzaakte. Aaron zag in Dereks huis een enorme hoeveelheid potjes met pillen, allemaal voorgeschreven door de artsen van zijn ploeg, vertelde Derek hem.

Aaron Boogaard in de *New York Times* in 2011: 'Hij had op een dag, na een wedstrijd waarin hij gevochten had, wel tien pillen nodig om de pijn in zijn lijf weg te werken. En tegen de bijwerkingen van die pillen slikte hij dus weer andere pillen.'

Broerlief ging op onderzoek uit en kwam erachter dat de acht art-

sen van de Minnesota Wild op geen enkele manier officieel bijhielden hoeveel pijnstillers Boogaard kreeg. Van slechts een paar artsen kreeg hij namen van middelen: het ging vooral om hydrocodon (Vicodin). Dit middel is in Nederland niet te verkrijgen, maar wordt zeer veel gebruikt in de NHL en NFL. Het is een tamelijk zware pijnstiller voor langdurige pijnen bij sporters.

Aaron kwam er ook achter dat Derek in de avonduren een ranzige bar in Minneapolis bezocht waar onder de toonbank weer andere pijnstillers werden verhandeld. Hij legde per week honderden dollars neer voor OxyContin, eveneens veel gebruikt in de Noord-Amerikaanse topsport, dat weliswaar pijn en vermoeidheid wegdrukte, maar zeer verslavend was. Derek bleek al tijden verslaafd aan deze zware middelen en het had hem al tienduizenden dollars gekost.

Het zwaardere werk kreeg hij mondjesmaat bij de geregistreerde artsen van de ploeg en ook van de officiële tandarts van zijn ploeg; die schreef het recept en keek even de andere kant op als hij het Boogaard gaf. De medische staf van de Wild moest er gewoon voor zorgen dat de enforcer Boogaard 'heel' bleef.

In 2009 miste Boogaard een aantal trainingswedstrijden. Hij was moe, sliep veel, speelde lusteloos ijshockey en trok zich weinig van anderen aan. Medespelers noemden hem ineens 'Blank Face' en snapten allemaal wat er aan de hand was. Maar niemand zei iets tegen hem. De manager van de ploeg trad ook niet op, terwijl de degeneratie bij Boogaard duidelijk te zien was. Wel waarschuwde deze man de andere spelers om Boogaard niet na te gaan doen.

In dat seizoen scoorde hij een paar maal, vocht hij goed en had 105 strafminuten, niet echt veel. Eénmaal werd hij regelrecht het ijs afgestuurd omdat hij een tegenstander van Edmonton expres een in het hockey nogal gevaarlijke blessure van knie-tegen-knie had aangedaan. Deze Ryan Jones kon tijdenlang niet meer lopen, laat staan sporten.

Aan het eind van het seizoen kreeg Boogaard te horen dat hij verkocht zou worden. Als enforcer was er weinig op hem aan te merken, maar op een of andere manier vertrouwde de leiding van de club de pil-inname van Boogaard niet meer. In vier jaar Minnesota Wild had hij 6,5 miljoen dollar verdiend en voor zeker twee ton aan pillen gekocht, veelal in het zwarte circuit. De dealers in St. Paul en Minneapolis wisten hem heel makkelijk te vinden.

De New York Rangers werd zijn volgende ploeg, een club van standing. Boogaard kwam het trainingskamp binnen met een gewicht van 140 kilo, waar de coaches van schrokken. Wat was er met deze vechtersbaas aan de hand? Was hij geestelijk nog wel in orde? Fysiek in ieder geval niet en hij werd op een eet-regime gezet. Hij viel snel tien kilo af. Er was nog hoop. 41

Hij speelde niet veel wedstrijden (22), scoorde soms, vocht vaak en vrat letterlijk al zijn pillen op. In een wedstrijd tegen de Ottawa Senators kwam hij op enig moment tegenover Matt Carkner te staan, ook een enforcer en een speler die hij aan zou moeten kunnen. Nee dus. Carkner veegde Boogaard eerst onderuit met een heupworp en sloeg hem vervolgens een aantal maal vol in zijn gezicht. Boogaard stond langzaam op, maar in plaats van terug te knokken, reed hij van zijn afwachende tegenstander weg. Hij maakte een handgebaar dat zo iets inhield als 'ik stop ermee'. Hij klom over de balustrade en ging op de bank zitten. Derek Boogaard was een wrak geworden. Maar ook de artsen van de Rangers zagen dat niet, of beter: wilden dat niet zien. Het enige dat ze deden, was de Canadees stiekem nog meer pijnstillers voorschrijven. Potten vol pillen, ook hier niet geregistreerd, zodat er nauwelijks officieel bewijs was dat de medische staf van de Rangers onoorbare dingen deed.

Na een lange periode waarin niemand oog voor hem had, begon hij aan zijn tweede seizoen bij de Rangers. Bij de derde training al viel hij flauw op het ijs en stuurde de verantwoordelijke hoofdarts van de ploeg hem naar een rehab-ziekenhuis in Californië.

Het was weer zijn broer Aaron die zich het lot van de oudste zoon van de familie aantrok. Aaron kreeg rekeningen te zien waar hij van duizelde. Derek had in L.A. een Porsche gehuurd voor 5000 dollar, had een keer in een beroemd sterrenrestaurant gegeten en had de rekening van 1200 dollar zonder meer betaald met zijn creditcard. Later vond Aaron rekeningen met een waarde van 32.000 dollar; alle voor de aanschaf van pijnstillers, alle verkregen via vals spelende sportartsen en verzorgers in New York.

Weer terug in Minneapolis en zo te zien redelijk opgeknapt, kwamen de broers Aaron en Ryan hun broer opzoeken. Er werd gegeten en gedronken en Aaron gaf zijn broer een pil van 30 milligram Percocet. Hij deed dat volgens afspraak, in feite was dit de enige pil die

Derek die avond van zijn jongere broer mocht gebruiken, alle andere flesjes met pillen waren in het bezit van Aaron. Hij zou de inhoud van die potjes door het toilet spoelen die avond. Zo dacht Aaron zijn oudere broer in toom te kunnen houden.

42

Na nog wat alcohol te hebben genomen, vroeg Derek zijn broer waarom de wereld zo gek om hem heen draaide en viel vervolgens in slaap. Het was de vroege ochtend van 13 mei 2011. Zes uur later vonden Aaron en Ryan hun broer dood in zijn bed. Een overdosis oxycodon plus een grote hoeveelheid zware alcohol hadden hun werk gedaan en hadden de hockeayer voor altijd gesloopt.

De twee broers belden hun vader en moeder in Canada. Een uur later gaf moeder Joanne telefonisch toestemming aan de lijkschouwer in Minneapolis om de hersens van Derek Boogaard, op verzoek van een wetenschapper van de universiteit van Boston, uit het dode lichaam te halen en direct per speciale koerier naar Boston te sturen, waar ze onderzocht zouden worden.

Twee maanden later, lang na een trieste crematie – het grote lijf van de 28-jarige enforcer paste nauwelijks in de kist – kregen Dereks ouders telefoon van hersenspecialiste Ann McKee van het Sports Legacy Institute van Boston University. Dat instituut hield zich onder meer bezig met de studie naar hersenbeschadiging bij sportmensen.

Uit hun onderzoek was gebleken dat Derek Boogaard aan CTE leed, Chronic Traumatic Encephalopathy, een neurodegeneratieve aandoening veroorzaakt door veelvuldig hoofdletsel. Niet lang na de dood van Boogaard overleden nog twee ijshockeyspelers in Canada. Ook bij hen werd hersenbeschadiging vastgesteld.

CTE vindt men veel bij boksers, bij American footballspelers, bij enforcers in het ijshockey en heel soms bij voetballers die vaak koppen. Het instituut in Boston is gespecialiseerd in het vinden van en het beschrijven van deze hersenschade. De afwijkingen bij Boogaard waren duidelijk; hij had door de jaren heen zo vaak klappen op zijn hoofd gekregen dat er sprake was van serieuze hersenbeschadiging. Het instituut in Boston vond hem een 'ernstige patiënt'.

Na de crematie in Regina bewaarde moeder Jeanne de twee urnen met de as van haar zoon in haar woonkamer. De familie Boogaard probeerde bij de NHL en de spelersraad van de NHL aan te kloppen

voor een financiële genoegdoening, nu bleek dat meerdere officiële teamartsen hun hand fors overspeeld hadden. De advocaat van de familie eiste een bedrag van 9,8 miljoen dollar als tegemoetkoming in de geleden schade. De rechter oordeelde echter dat er vormfouten waren gemaakt en wees het verzoek af.

Iets later probeerden de Boogaards de NHL als sportbond aansprakelijk te stellen voor het wanbeleid van de artsen van Minnesota en New York. In 2017 pas werd de aanklacht door een rechter in Chicago naar de prullenbak gestuurd: ook hier op basis van vormfouten.

De familie Boogaard ontving dus helemaal niets aan vergoedingen na het uiterst discutabele optreden van minstens tien artsen die op de loonlijst stonden bij de Wild en de Rangers. Zij hadden in de vier jaar daarvoor ongelimiteerd de zwaarste pijnstillers voorgeschreven die men in de Noord-Amerikaanse sportwereld kende. Er kon niet meer bewezen worden dat deze artsen vals gespeeld hadden, hoewel geen van de aangeklaagden papieren kon overleggen met de juiste aantallen pillen die men Boogaard had voorgeschreven. Bij de NHL deed men snel de deksel dicht en keek men de andere kant op.

De Minnesota Wild organiseerde bij het begin van seizoen 2012/13 wel een speciale ceremonie voorafgaand aan de eerste thuiswedstrijd. Men herdacht de man die vier jaar lang enforcer in St. Paul was geweest. Er werd voor een volle arena gesproken en gehuild en tot slot werd er een video met hoogtepunten vertoond. Het grote beeld boven het ijs toonde Derek Boogaard, de boomlange, sterke nummer 24.

Het filmpje duurde bijna vijf minuten. Geen seconde daarvan was Boogaard te zien als vechtersbaas. Hij gaf op de vertoonde beelden geen enkele klap en hij kreeg geen klap. De huichelaars van de organiserende club deden alsof hij een normale, levenslustige ijshockeyspeler was geweest en juist geen enforcer. Met stijgende verbazing, diep in de tranen, keek de familie van Boogaard toe. Was dit het beeld dat de Minnesota Wild wilde dat er overbleef van ex-ploeggenoot Boogaard?

Triester kon het niet. Zo ongeveer werkte het blijkbaar in de NHL. Al die jaren had Derek Boogaard klaargestaan om tegenstanders te bevechten, omdat de wedstrijd daarom vroeg. Hij had meer knokpartijen gewonnen dan hij verloren had, hij was een in Canada en de USA bekende enforcer geworden, maar wat had zijn familie daar nu nog

aan? Derek Boogaard was dood. Achtentwintig jaar jong, gesneuveld door het systeem en binnen het systeem.

Iemand zin in ijshockey?

45. Shania Twain, groot succes in korte periode

45

In haar paspoort staat: Eilleen Regina Edwards. Geboortedatum: 28 augustus 1965. Geboorteplaats: Windsor, Ontario, Canada. Actieve jaren: van 1983 tot heden. Echtgenoten: Robert John 'Mutt' Lange (van 1993 tot 2010) en Frédéric Thiébaud (2011 tot heden). Naar verluidt zelfs familie van Henk 'Met de vlam in de pijp' Wijngaard, die weer kind is van een Canadese soldaat. Beroep: zangeres, tekstschrijfster. Kinderen: 1. Muzikale loopbaan: country-pop, countryrock en pop. Instrumenten: haar stem en een beetje gitaar.

Dat zijn de droge feiten over een zangeres die we allemaal weleens gehoord of gezien hebben, 'The queen of country-pop', met honderd miljoen albums de bestverkochte country-muzikante in de wereld: Shania Twain. De Canadese spring-in-'t-velde zong makkelijk, bracht snel achter elkaar lekkere kekke songs uit, trad overal op, verdiende miljoenen met haar vele hits en werd vanaf eind jaren negentig Canada's beste exportproduct. Wat ze aanraakte veranderde in goud.

Mijn zoon, destijds in Murfreesboro in Tennessee studierend (of beter: honkballend), maakte me op haar attent; ik moest maar eens wat clipjes van haar bekijken. Ook zijn medestudenten keken graag naar de hupse zangeres die Noord-Amerika en Australië verbaasde met haar songs en daarna doorstoomde naar de Europese markt. Strakke kleding, een tikkeltje 'ordie' maar niet te erg, goed bewegend, goed opgemaakt, goede mimiek, geraffineerde dansspasjes, nice songs voor in je oren: dat was Miss Twain ten voeten uit.

Shania Twain had een moeilijke jeugd. Geboren in een arme wijk van het stadje Windsor in Ontario. Geen geld, grote onzekerheden, goedkoop eten, geen enkele toekomst. Toen ze twee jaar oud was liep haar vader van huis weg. Ze heeft hem nooit gekend en heeft ook geen enkele behoefte hem ooit nog te leren kennen, als hij nog leeft, zei ze in een interview.

Haar moeder nam haar en twee zusjes mee naar Timmins, veel verderop in de provincie Ontario, waar ze trouwde met ene Jerry Twain, een afstammeling van de Ojibweg-indianen met slechts één

grote hobby: drank. Zijn handen zaten nogal los en veel geld had hij ook niet. Het gezin bezocht veelvuldig de voorloper van de Canadese voedselbank om te kunnen overleven.

46 Hoewel haar natuurlijke ouders al lang uit elkaar waren, kreeg Shania (Eilleen) een officieel bewijs dat ze voor 50 procent Native Canadian was. Haar moeder beweerde dat haar echte vader van de Cree-indianen afstamde. Doordat haar stiefvader de kinderen van zijn vrouw adopteerde, kreeg Shania ook langs die weg de status van 'indiaans'. Na haar doorbraak in de muziekwereld in Canada werd ze steeds 'half indiaans' genoemd, wat haar een exotisch tintje gaf. Latere officiële papieren maakten duidelijk dat Shania in feite van Engelse/Frans-Ierse afkomst is en dat haar biologische vader helemaal geen indiaan was.

Vanaf haar achtste zong Shania en verdiende daar een beetje geld mee. Soms kwam ze thuis met 20 dollar, waardoor de familie weer eten kon kopen. Op tienjarige leeftijd schreef ze de song 'Is Love a Rose?' Drie jaar later trad ze op in een CBC-radioshow die uit Timmins uitgezonden werd. Ze ging nog wel naar school, maar was alleen geïnteresseerd in de muziekwereld. Door haar moeder leerde ze de muziek van Willie Nelson, Waylon Jennings en Tammy Wynette kennen, artiesten die veelvuldig op de Canadese country-radiostations gedraaid werden. Shania leerde al die songs uit haar hoofd en vond ze mooi.

In 1973 verhuisde de complete familie naar Sudbury, Alberta, omdat de levenskosten daar lager waren dan in Timmins. Gewoon om maar te kunnen overleven. Shania zong er in het kerkkoor, bij feestjes in het winkelcentrum en in bejaardentehuizen. En 's avonds, als er geen alcohol meer geschonken werd in de plaatselijke cafés, nam ze plaats op de bar en zong countryliedjes die je niet zou verwachten uit de mond van een tiener.

In 1980 verhuisde de hele familie maar weer terug naar hun oude wijk in Timmins en pakte Shania daar de draad van het zingen in kroegen weer op. Ze werkte voor een hongerloontje bij McDonald's en in de zomermaanden hielp ze haar stiefvader met bomen planten in de grote bossen rond Timmins.

Vervolgens reisde ze naar Toronto, waar ze zangles kreeg. Het meisje werd heel snel een vrouw. Ze kreeg een vrouwelijke manager,

Mary Bailey, die haar in Nashville in contact bracht met producers van platenmaatschappijen op zoek naar talent.

Op 1 november 1987 verloor de toen 22-jarige zangeres haar beide ouders nadat hun auto van de weg was gereden door een grote vrachtwagen beladen met hout. Shania kreeg de voogdij over haar twee jongere broers. Ze nam ze mee naar Huntsville, Ontario waar ze drie jaar voor hen zorgde; het geld dat ze verdiende met zingen ging bijna geheel op aan het huishouden. Nadat de jongste broer klaar was met school, liet ze haar broers los en trok alleen de muziekwereld in. De jongens waren toen al eens opgepakt vanwege diefstal en heling.

47

Haar debuutalbum *Shania Twain* kwam in 1993 op de markt en verkocht bijna 100.000 exemplaren. Geen knetterende sensatie voor Nashville-begrippen, maar ze was onderweg naar de top van de countrypopwereld en om daar te komen moest ze de juiste mensen 'plezier'. Natuurlijk snapte ze dat hele spel van de matrassen. Dat werkte in Nashville niet anders dan in de rest van de wereld.

Het debuutalbum haalde nummer 67 op de Billboard-countryladder. Volgens insiders kwam dat vooral door de twee video's bij de cd, die vooral jonge mannelijke kijkers bevielen. 'Beauty over music', zo leek het.

Ene Sean Penn zag veel in haar en wilde haar acteerlessen geven. Ook kwam er een wat oudere Zuid-Afrikaanse muzikman in haar leven, de in Nashville beroemde producer van tal van beroemde artiesten (AC/DC, Def Leppard en Bryan Adams). Deze Robert John 'Mutt' Lange nam haar meteen mee naar Europa en zorgde goed voor haar. Ze trouwden op 28 december 1993; tijd om aan elkaar te wennen, was er nauwelijks geweest. Shania zei in de Canadese pers dat van alle mensen op deze wereld alleen hij haar echt kende.

Haar carrière kon beginnen; ze had nu de moeilijkste hindernissen genomen, had ineens de zekerheid van een vaste partner, die haar ook muziek-technisch heel veel kon bijbrengen. Lange begreep wat de Nashville-industrie nodig had en vulde keurig de sjablonen van succes in. De songs moesten niet al te moeilijke teksten bevatten, ongeveer drie minuten lang zijn, haar stem moest ingebed worden in pedal steel gitaar en violen, ze moest er uitdagend en goed opge maakt uit gaan zien op het toneel, ietwat wellustig, niet het ordinaire

Italiaanse van Madonna, maar een nette cowgirl in the city; strakke lederen broeken, veel zwart, suggestieve vestjes, wilde haren, goede danspassen en vooral een soort van jonge geilheid uitstralen zonder dat ze aanraakbaar was. En dat lukte, keer na keer.

48 Ze selecteerde haar eigen muzikanten eveneens op uiterlijk, gaf hun kledingadviezen en zorgde ervoor dat het totaalplaatje tijdens de door honderdduizenden bezochte concerten piekfijn was. Gebruik van drugs en drank tolereerde ze niet van haar bandleden, zelf deed ze dat ook niet.

Ze maakte albums, reisde over de hele wereld, verdiende een fortuin en raakte vermoeid. Ze verhuisde naar Corseaux in het Franssprekende deel van Zwitserland, kreeg in 2001 een zoon (Eja), nam wat meer rust, kwam terug met weer een succesalbum en trof ineens haar echtgenoot in bed met haar persoonlijk assistente en beste vriendin: Marie-Anne Thiébaud. Wat volgde was een opmerkelijke partnerwissel. Shania scheidde in 2008 van de man die haar muziek immens groot had gemaakt en trouwde binnen een jaar met de (ook verlaten) man van haar assistente: Frédéric. Dat was koren op de molen van de Canadese roddelpers, die vrijwel dagelijks berichtte over haar doen en laten in het verre Zwitserland.

Van het album *The Woman in me* (1995) verkocht ze ruim 20 miljoen exemplaren. Van *Come On Over* (1997) zelfs 41 miljoen exemplaren (best verkochte album van een vrouwelijke artiest aller tijden). *Up!* (2002) en *Now* (2017) haalden dat record weliswaar bepaald niet, maar verkochten wereldwijd nog altijd groots. Daarna viel er een stilte. Ze kwam weer in het nieuws nadat ze aanhanger werd van de theorieën van de spirituele Indiase Sant Mat-beweging. Ze kreeg applaus in haar moederland na het opzetten van de Shania Kids Can-organisatie voor arme kinderen. De vraag naar een nieuw album bleef terugkeren, maar vanuit Corseaux bleef het stil. De tijd van albums maken lag achter haar. Ze is nu 55 jaar oud en leeft teruggetrokken met haar kleine familie en haar paarden, ver weg van de schijnwerpers. Voor de Canadese roddelpers is zij oninteressant geworden, bij gebrek aan rellen en sensatieverhalen.

46. De broertjes Stastny, van Bratislava naar Québec

Het is een van de meest besproken internationale hockeyverhalen ooit en iedere nieuwe versie is anders, mooier en spannender. Het is het verhaal van drie broers uit Bratislava, Tsjecho-Slowakije, die met de grootst mogelijke tegenwerking van de Tsjechische politieke hoge heren in Canada uitkwamen.

49

Marian Stastny is van 8 januari 1953, Peter is van 8 september 1956 en Anton van 5 augustus 1959. De liefhebbende en hardwerkende ouders hadden ook nog twee andere zonen en één dochter. Op zeker moment werden de drie broers wereldnieuws. Amerikaanse en Canadese nieuwsuitzendingen op radio en televisie stroomden over van de verhalen over de hockeyende broers, die in een uiterst spannende spionagefilm leken te zijn beland.

De Stastny kinderen waren nogal anticommunistisch opgevoed en vader Stanislav had zich altijd duidelijk uitgelaten tegen de Russische overheersing in Oost-Europa. Hij had zijn zoons voorgehouden dat ‘vrijheid’ elders bestond, bijvoorbeeld in Canada.

In een samenleving waarin de kinderen met angst voor de Russen en de communistische partij van hun eigen land opgroeiden, moest sport de kinderen Stastny enig plezier verschaffen en die sport was ijshockey. Marian, rechtervleugelspeler, center Peter en linkervleugelspeler Anton speelden als junior al goed hockey en schopten het eerst alle drie tot de nationale juniorenploeg. Alle drie ook waren ze fan van de in eigen land enorm populaire speler Vaclav Nedomansky. Deze ster van de nationale ploeg durfde het aan om in 1974 zijn ploeg HC Slovan Bratislava te verlaten en via een nauwkeurig uitgestippeld plan via Zwitserland naar de USA en later naar Canada te vluchten om als hockeyprofessional ten slotte in de NHL uit te komen. Daar speelde hij van 1974 t/m 1983 voor vijf verschillende profteams en leefde als een echte kapitalist. De nationale ijshockeybond van Tsjecho-Slowakije en de gecensureerde pers noemden na zijn vlucht nooit meer zijn naam. Hij was ‘ondergronds’ een held voor de vele Tsjechen en Slowaken die het ijshockey volgden, en ook dus voor de broers Stastny.

Marian en Peter Stastny speelden in 1976 een cruciale rol bij het be-

halen van de wereldtitel met hun nationale ploeg. Een jaar later meldde ook Anton zich bij die ploeg. Bij de Olympische Spelen van Lake Placid in 1980 werden de Tsjecho-Slovaken vijfde, een bijna tegenvallende prestatie. Daar, in dat kleine dorpje tussen New York en Montréal gelegen, werd voor het eerst geprobeerd Anton van zijn ploeg te scheiden en hem naar het veilige Canada te 'ontvoeren'. Op het laatste moment roken de Tsjechische agenten die de spelers in Lake Placid in de gaten hielden onraad en ging de vluchtpoging niet door.

Kans nummer twee kwam een paar maanden later in Wenen, Oostenrijk, waar Bratislava een oefenwedstrijd speelde. Broer Peter belde in het geheim met de voorzitter van de Québec Nordiques, Marcel Aubut, en zei in een soort codetaal dat hij en zijn broer graag voor de Nordiques wilden komen spelen. Ze stonden op het punt te vluchten.

Aubut en zijn assistent namen direct het vliegtuig naar Innsbruck, en reden van daaruit in een onopvallende huurauto naar Wenen, waar ze de situatie afwachtten. Ze waren expres niet naar Wenen gevlogen omdat ze getipt waren dat Tsjechische geheime agenten daar op het vliegveld postten en de Stastny-broers in het oog hielden.

Inmiddels waren de hoofdcommissaris van de Weense politie, de Canadese minister van immigratie en de minister van Defensie ingeschakeld, alsmede een vertegenwoordiger van de National Hockey League en in een James Bond-achtige sfeer werd vervolgens een vluchtroute gekozen die de broers Anton en Peter samen met de hoogzwangere vrouw van Peter gekozen hadden. Broer Marian hoorde pas kort voordat zijn broers hun hotel gingen verlaten wat er aan de hand was. Hij kon en mocht niet mee, eenvoudig omdat zijn vrouw en drie kinderen in Bratislava woonden en als hij met zijn broers meeging zouden er vreselijke dingen met hen gebeuren. Dat begreep hij en hij berustte in zijn lot.

De vlucht lukte maar net. Terwijl Tsjechische geheime agenten de reizigers voor vliegtuigen naar London, Parijs en New York in de gaten hielden, haalden Anton, Peter en zijn vrouw op het allerlaatste nippertje via allerlei sluiproutes op het vliegveld het toestel dat naar Amsterdam vertrok. Naar verluidt arriveerden Tsjechische agenten met getrokken pistolen twee minuten nadat het toestel van de pier wegreed en hadden zij het nakijken. In Amsterdam werden de drie Slowaken op slinkse wijze naar een toestel geleid dat naar Montréal

vloog, en ook op Schiphol kwamen agenten van de Tsjechische ambassade in Nederland net te laat.

Gevolg was wel dat vanaf dat moment broer Marian persona non grata in eigen land werd. Hij werd niet meer uitgenodigd voor de nationale ploeg, werd direct zijn clubteam uitgegooid en moest zijn (staats)auto en staatssalaris inleveren en diende zich iedere week bij de plaatselijke politie in Bratislava te melden. Hij mocht zijn vak van advocaat niet uitoefenen en leefde op geld dat zijn broers hem via vrienden en bekenden toestopten. 51

Tijdens familiereizen naar het buitenland werd hij geschaduw door zeker drie geheim agenten en dat was ook het geval in 1981 bij een korte gezinsvakantie door Hongarije en Joegoslavië. Op afspraak van de mensen in Québec had Marian voor zijn vakantie zijn huis laten opknappen. Daarmee probeerde hij zand te strooien in de ogen van de nog altijd waakzame agenten: wie gaat er immers nog zijn huis verbouwen vlak voordat hij vlucht?

Marian peuterde bij het Oostenrijkse consulaat in Zagreb een doorreisvisum los, zodat hij een stukje door Oostenrijk naar grensplaats Bratislava kon rijden, maar eenmaal in Oostenrijk stonden mensen van de Québec Nordiques al klaar om de hele familie in geblindeerde auto's naar een vliegveld te brengen. Een etmaal later vielen de drie broers elkaar huilend in de armen en kon het ongelofelijke verhaal van de Stastny-broers in de NHL beginnen; het haalde toen nog nauwelijks de Nederlandse pers, maar was internationaal hét sportverhaal van het jaar.

Alle broers, vrouwen en kinderen werden in de jaren tachtig Canadees staatsburger. Hoe verging het hen echter als hockeyer in een Canadese stad waar men vrijwel uitsluitend Frans sprak? Van die taal snaptten de broers immers maar heel weinig.

De Nordiques, met z'n veelal Engelssprekende spelers, hadden een puur Franssprekende supportersschare; hun wedstrijden kwamen niet op het enige Engelstalige televisiestation van de stad en er bestond in Québec City slechts één Engelstalige krant, die eenmaal per week uitkwam. Toen de baas van de club om financiële ondersteuning vroeg om te gaan investeren, werd dat door premier Jacques Parizau van Québec lachend terzijde geschoven; de provincie wilde niet financieel opdraaien voor een sportorganisatie die miljoenen aan

spelerssalarissen uitbetaalde; vooral aan Engels- en Slowaakssprekende spelers.

52 Daarbij kwam dat Québec de kleinste commerciële markt in de NHL vormde en dat de Nordiques altijd en eeuwig tweede viool speelde in de provincie Québec, na de oppermachtige Montréal Canadiens.

Toch bestormde het drietal als wervelwinden de NHL en was het thuispubliek helemaal op de hand van de drie Slowaken. Het stadion van de Nordiques was iedere wedstrijd totaal uitverkocht en in de stad waren thuiswedstrijden grote feesten met Slowaakse bands, Slowaaks bier en Slowaaks eten.

Peter werd 'rookie of the year' en gedrieën kwamen de Stastny's tot 300 punten (scores en assists bij elkaar opgeteld), hetgeen ongelofelijk was. In een thuiswedstrijd tegen Washington tekenden Anton en Peter beiden voor 8 punten, wat nooit eerder gebeurd was in de NHL: twee teamgenoten met elk 8 punten in één wedstrijd, twee broers nog wel.

In de jaren die volgden bleef het de Stastny's in Québec voor de wind gaan. Ze leerden het Frans een beetje begrijpen en werden helden van de stad en van de hockeywereld in de provincie Québec. Het enige dat nog ontbrak was het winnen van de Stanley Cup, de finaleserie in de professionele hockeywereld.

Tweemaal kwamen de Nordiques met de drie broers in de ploeg tot de conference finale, maar twee keer wonnen ze die serie wedstrijden dus net niet.

In 1985 werd Marian, toen 32 en niet meer zo wendbaar, al verhandeld naar de Toronto Maple Leafs. Peter bleef tot 1990 in Québec en in de jaren tachtig was er slechts één speler die meer scoorde in de NHL dan hij. Zijn naam? Ene Wayne Gretzky.

Peter verdween op enig moment naar de New Jersey Devils en sloot zijn loopbaan voor veel geld af bij de St. Louis Blues in 1995. Hij speelde, omdat hij Canadees was geworden, ook voor team Canada en, merkwaardig, in 1994 op de Olympische Spelen van Lillehammer en in '95 bij de WK weer voor de nationale ploeg van Slowakije. In 1998 werd hij opgenomen in de International Hockey Hall of Fame, als de beste Slowaakse speler ooit.

Anton speelde veertien jaar lang zeer solide in de NHL, hij werd de derde scorer aller tijden voor de Nordiques; 252 goals en 636 punten.

Later speelde hij nog voor Fribourg in Zwitserland en hij sloot zijn loopbaan af bij het inmiddels 'vrije' Bratislava. Thuis dus.

Marian liep al vroeg tegen een vrij behoorlijke schouderblessure aan, waardoor hij nooit meer voluit kon spelen. In 85/86 kwam hij nog uit voor Toronto (NHL), waarna ook hij naar Zwitserland trok en voor HC Sierre ging spelen.

53

Na ruim veertien jaar verdween de naam Stastny dus van het spelshirt van de Nordiques. De drie Slowaken waren in Québec heiligverklaard en waren ook weer verder getrokken in de ijshockeywereld. Het verhaal van hun vlucht, inclusief de inmenging van geheime agenten en hun acties en het zoeken naar vluchtroutes bleef echter rondgaan en maakte hen voor de eeuwigheid uniek.

Peter was, eenmaal terug in zijn vaderland, eerst zeer actief in de nationale ijshockeybond, maar wilde hogerop. Hij werd eerst bekend, toen beroemd en daarna Europarlementariër. Zijn twee zoons, Yann en Paul, geboren in Québec, speelden beiden in de NHL, respectievelijk bij Colorado en St. Louis.

Anton woont soms in Slowakije en vaak in Zwitserland en is daar eigenaar van een grote, goed lopende meubelfabriek.

Marian bleef na zijn Zwitserse carrière toch maar in Canada wonen. In de buurt van Québec bezit hij een knots van een golfhotel dat altijd vol is.

De naam Stastny betekent nog veel in deze stad en de fans komen nog graag een rondje golf spelen op zijn terrein en worden dan 's avonds vermaakt met verhalen van de baas, verhalen uit de oude ijshockeydoos.

Toen ik tijdens een wandeling over de Citadel in Québec City een sportzaak tegenkwam, viel mijn oog direct op de schitterende serie hockeyshirts. Opvallend stond daarop de naam Stastny, terwijl de heren (Peter en Anton) toch al twintig jaar geleden uit Québec waren verdwenen.

Van alle drie de spelers hingen de ingelijste jerseys met handtekeningen in de zaak. Als relikwieën uit een nabij verleden: uit de tijd dat de Québec Nordiques iedere wedstrijd bomvolle huizen trok.

Originale shirts moesten 735 (!!) Canadese dollar kosten en re-

plica's kostten 195 dollar. Ik koos voor een oud uitziend T-shirt met de naam P. Stastny op de rug. Voor dat katoentje moest ik nog altijd 49.99 dollar neerleggen. Ik leerde ook dat in de jaren na hun vertrek uit Québec er mensen waren die wel 5000 dollar overhadden voor een door de drie broers samen getekend shirt van de Nordiques. Het verhaal ging toen dat ze honderd van die shirts getekend hadden... Allemaal verkocht. Kassa!

En daar stond ik dan met mijn aanschaf: een T-shirtje van Peter Stastny. De winkelmeneer vertrouwde me toe: 'Famous player, mister. He was our best player for a good amount of years... Imagine where he came from... all the way from some small communist country... He and his brothers put our Québec on the map.'

Ik dankte hem voor de informatie. Omdat ik iets van een dialect hoorde, vroeg ik hem waar hij vandaan kwam. 'I am from San Marino, Sir,' zei hij lachend. Ik vroeg hem of ze daar ook hockey speelden. Hij knikte kort: 'About twenty people, that's all.'

Volgens de man uit San Marino wordt er tot op heden nog steeds over de broers gesproken in de kroegen van de stad. Er zijn boeken over hun vlucht uit Europa geschreven, en er bestaan films en documentaires over hen.

En ja, in Haarlem slaapt een wat oudere sportdwaas soms in een 100% katoenen T-shirtje van een al lang geleden ter ziele gegane prof-hockeyploeg: clubembleem van de Nordiques op de voorkant en de naam van Stastny op de bovenrug. 't Zit lekker. Maar het is vooral een shirt met een van de mooiste sportverhalen die ik ken over vluchten uit je geboorteland om het elders beter te treffen.